

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет філології
Кафедра української мови
Навчально-науковий Інститут українознавства

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до проведення уроків з української мови
(Фонетика. Орфографія. Орфоепія)
для студентів 3-го курсу ОР бакалавр спеціальностей
“014 Середня освіта 014.01 Українська мова та література”,
“035 Філологія 035.01 Українська мова та література”

Івано-Франківськ

**“HAIP”
2025**

УДК 37.091.32:81.161.2]81`342`35`355(072)

Рекомендовано до друку методичною радою Факультету філології (протокол №3 від 16 січня 2025 р.), вченою радою навчально-наукового Інституту українознавства (протокол №1 від 14 січня 2025 р.) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензенти:

Воробець О. Д. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри загального та германського мовознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Лазарович О. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янських мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Валентина Грещук

Методичні рекомендації до проведення уроків з української мови (Фонетика. Орфографія. Орфоепія) для студентів Факультету філології спеціальностей “014 Середня освіта 014.01 Українська мова та література”, “035 Філологія 035.01 Українська мова та література”. Івано-Франківськ: НАІР, 2025. 102 с.

ISBN

© Валентина Грещук, 2025 р.

© Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, 2025 р.

ЗМІСТ

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ	4
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	5
Значення і завдання вивчення фонетики, орфографії та орфоепії у закладах загальної середньої освіти.....	6
Принципи навчання фонетики, орфографії та орфоепії.....	9
Методи й прийоми вивчення фонетики, орфографії та орфоепії.....	12
Види навчально-тренувальних вправ.....	14
Труднощі у вивченні фонетики, орфографії та орфоепії.....	17
Висновки.....	20
ДОДАТКИ	21
Додаток I. Тренувальні вправи (Фонетика).....	21
Додаток II. Тренувальні вправи (Орфографія).....	23
Додаток III. Тренувальні вправи (Орфоепія).....	26
Додаток IV. Послідовність фонетичного розбору.....	29
Додаток V. Послідовність орфографічного розбору.....	30
Додаток VI. Тестові завдання (Фонетика).....	31
Додаток VII. Тестові завдання (Орфографія).....	35
Додаток VIII. Тестові завдання (Орфоепія).....	39
Додаток IX. Конспекти уроків (Фонетика).....	43
Додаток X. Конспекти уроків (Орфографія).....	60
Додаток XI. Конспекти уроків (Орфоепія).....	82
Додаток XII. Роздавальний матеріал (унаочнення).....	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	99

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти

нар. твор. – народна творчість

с. – сторінка

та ін. – та інше, та інші

напр. – наприклад

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Розділи “Фонетика”, “Орфографія” та “Орфоепія” мають важливе значення для методики вивчення української мови у шкільній практиці. Для формування у здобувачів загальної середньої освіти мовних компетентностей учитель повинен бути ознайомлений з основними завданнями та специфікою вивчення фонетики, орфографії та орфоепії у ЗЗСО, володіти необхідними методами та прийомами навчання. Методичний комплекс виконаний у відповідності до чинної програми для 5-9 класів ЗЗСО (зі змінами, затвердженими наказом МОНУ №1475 від 18.10.2024 р.). Поданий матеріал дає змогу майбутньому вчителеві з’ясувати особливості навчальної інформації з фонетики, орфографії та орфоепії, основні методичні засоби для ефективного проведення уроку.

У методичних рекомендаціях окреслено значення, завдання, мету вивчення фонетики, орфографії, орфоепії у ЗЗСО та основні компетентності, яких учні повинні набути під час вивчення цих розділів. Методичний комплекс містить класифікацію сучасних методів, прийомів та принципів, їх доцільний вибір та застосування на уроках української мови, а також зразки навчально-тренувальних вправ та завдань різного рівня складності.

Практична значущість методичних рекомендацій полягає у розроблених додатках. Вони охоплюють тренувальні вправи, конспекти уроків із цих розділів, тестові завдання, зразки фонетичного й орфографічного розборів, а також роздавальний матеріал. Унаочнення подано у вигляді QR-кодів на такі теми: “Пари твердих та м’яких звуків”, “Орфоепічний словник української мови”, “Фонетичний алфавіт”, “Правопис префіксів з-, с-”, “Перенесення слів із рядка в рядок”, “Чергування [у]–[в]” тощо.

Значення і завдання вивчення фонетики, орфографії та орфоєпії у закладах загальної середньої освіти

У структурі мовної освіти фонетику розглядають як розділ мовознавства, у якому вивчається звукова система мови, різноманітні звукові зміни, що відбуваються в мовленнєвому потоці. Вивчення фонетики сприяє засвоєнню учнями норм усного та писемного мовлення, що засвідчує її тісний зв'язок з орфографією та орфоєпією.

Під час вивчення фонетики учні оперують одиницями трьох систем: фонетичної, фонологічної та графічної. Особливості засвоєння фонетики української мови полягають у поетапному формуванні орфоєпічних та орфографічних умінь і навичок, пов'язаних із вивченням морфеміки, словотвору та морфології.

Метою вивчення фонетики, орфографії та орфоєпії у ЗЗСО є формування в учнів знань про основи фонетичної та орфографічної систем української мови, створення підґрунтя для вивчення інших розділів шкільного курсу української мови.

Основні завдання вивчення фонетики, орфографії та орфоєпії у ЗЗСО:

- створити чітке уявлення про звукову систему української мови;
- з'ясувати такі лінгвістичні поняття: звук, буква, склад, наголос, орфограма, спрощення тощо;
- простежити взаємозв'язок між звуковою та графічною системами сучасної української літературної мови;
- удосконалити орфоєпічні та орфографічні навички;
- розвивати дикцію, фонематичний слух, навички оформлення усного чи писемного висловлювання згідно з орфографічними та орфоєпічними нормами;
- навчити здобувачів загальної середньої освіти користуватися орфографічним та орфоєпічним словниками;
- привчати учнів звертати увагу на культуру усного та писемного мовлення;

– формувати навички дотримання акцентуаційних норм, уникнення діалектного впливу в наголошуванні слів, правильно артикулювати звуки, витримувати необхідну інтонацію.

Поряд із засвоєнням відомостей із фонетики та орфографії учні знайомляться з основними нормами української літературної вимови. Усне мовлення як основний засіб людського спілкування переважає над писемним, тому одне з основних завдань учителя полягає в удосконаленні артикуляційних навичок та інтонаційному оформленні усного мовлення здобувачів загальної середньої освіти. Учитель повинен систематично працювати над попередженням і виправленням таких недоліків усного мовлення, як невиразна вимова звуків, поспішне і поривчасте вимовляння фраз тощо. Постійна робота над засвоєнням орфоепічних норм літературної мови підвищує мовно-мовленнєву компетентність учнів.

Вивчення фонетики, орфографії та орфоєпії передбачає формування у здобувачів загальної середньої освіти таких **компетенцій**:

– лінгвістичної (передбачає усвідомлення та засвоєння таких понять: звук, фонетична транскрипція, орфограма, фонетична система української мови, чергування, складоподіл, інтонація, правопис тощо);

– мовленнєвої (передбачає знання фонетичних, орфографічних та орфоепічних норм, вміння розпізнавати та усувати помилки з власного мовлення);

– комунікативної (передбачає формування вмінь та навичок доцільно використовувати мовні та немовні засоби з метою ефективною комунікації у конкретних соціально-побутових ситуаціях);

– лінгвокультурознавчої (передбачає усвідомлення мови як форми вираження національної культури, засвоєння знань про матеріальну та духовну культуру українського народу, про його соціально-культурні стереотипи спілкування);

– соціолінгвістичної (передбачає набуття навичок використовувати національно марковані одиниці мови, стереотипи мовленнєвої поведінки).

Учні, опрацьовуючи звукову та графічну системи української мови, засвоюючи орфоепічні норми на етапі систематичного вивчення фонетики, орфографії та орфоепії, а також на етапі розгляду фонетичних явищ під час вивчення словотвору та граматики, оволодівають рядом важливих **компетентностей**:

- здатність сприймати й правильно продукувати звуки мови;
- здатність визначати у слові кількість звуків на слух, розрізняти голосні та приголосні звуки, дзвінкі та глухі, тверді та м'які;
- здатність визначати наголос у словах, уміти користуватися словником наголосів;
- здатність ділити слова на склади, керуючись правилами сучасного складоподілу;
- здатність робити звуко-буквений аналіз слова, пояснювати співвідношення букв і звуків;
- здатність порівнювати звуковий склад паронімічних слів, пояснювати відмінності в їх вимові;
- здатність користуватися орфографічним словником, уміти визначати у словах орфограми;
- здатність знаходити та аналізувати вияви фонетичних та орфографічних явищ у мові;
- здатність чітко вимовляти слова, дотримуючися правил української орфоепії;
- здатність членувати мовний потік на слова, склади, звуки, визначати логічний наголос у простому реченні.

Розділ “Фонетика” є фундаментальним у шкільному курсі української мови, тому що без усвідомлення особливостей усного мовлення не можна зрозуміти закони писемної мови та оволодіти основами правопису. Окрім того, усна форма мовлення, враховуючи комунікативну спрямованість вивчення української мови, вимагає постійної уваги.

Принципи навчання фонетики, орфографії та орфоєпії

Принципи навчання фонетики, орфографії та орфоєпії поділяються на загальнодидактичні, лінгводидактичні та власне методичні (специфічні).

До загальнодидактичних відносять принципи: науковості, систематичності, проблемності, наочності, доступності, наступності, перспективності, послідовності тощо.

До лінгводидактичних належать такі принципи:

- встановлення зв'язку фонетики, орфографії та орфоєпії зі словотвором та граматиною;
- уважного ставлення до матерії мови: вживання слова в його літературному значенні, правопис та вимова згідно з орфографічними та орфоєпічними словниками;
- комунікативно-практичної та функціонально-стилістичної спрямованості у навчанні фонетики, орфографії та орфоєпії;
- правильної організації роботи над усуненням орфографічних та орфоєпічних помилок.

Серед власне методичних принципів навчання фонетики, орфографії та орфоєпії виділяють такі:

- опертя на усне мовлення та мовний слух учнів;
- опертя на мовну та слухову пам'ять;
- усвідомлення й осмислення фонологічних засобів мови;
- зіставлення звукової та писемної системи мови;
- чіткого розмежування букв та звуків;
- удосконалення артикуляції звуків;
- усвідомлення звукової виразності мови;
- автоматизму в навчанні орфографії.

У шкільному курсі української мови чітко виділяється чотири етапи вивчення фонетики, орфографії та орфоєпії:

1. Пропедевтичний (підготовчий) етап – вивчення окремих тем у 1–4 класах. Учні мають уявлення про звуки мови, розрізняють голосні та приголосні звуки за звучанням, називають ланцюжок звуків у почутому слові, правильно відтворюють алфавітні назви букв тощо.

2. Систематичне, поглиблене вивчення у 5–6 класах. Учні вміють записувати слова фонетичною транскрипцією, правильно визначають у слові орфограму, використовують логічний наголос для виділення слів зі смисловим навантаженням, уміють користуватися словником наголосів, орфографічним словником тощо.

3. Розгляд фонетичних явищ та орфографії при вивченні морфології у 7–9 класах. Учні записують дієслова із вивченими орфограмами, правильно вимовляють *-ться*, *-шся* в дієсловах, за допомогою наголосу змінюють дієприкметник на прикметник, правильно наголошують окремі дієслівні форми, прислівники, ознайомлюються з написанням *не-*, *ні-* з різними частинами мови.

4. Етап узагальнення та систематизації вивченого у 10–11(12) класах.

Учні 1–4 класів на уроках української мови, читання та письма удосконалюють навички правильного вимовляння звуків та позначення їх буквами на письмі, вчать розрізняти поняття *звук* та *буква*, поділяти слова на склади, визначати наголошені й ненаголошені склади, голосні та приголосні звуки.

Учителю-словеснику необхідно у 5–9 класах організувати систематичне повторення та закріплення знань, умінь і навичок, одержаних учнями в молодших класах, дотримуючися принципу наступності. Так, під час вивчення правил вживання м'якого знака, необхідно актуалізувати знання про м'які приголосні звуки української мови, уміння визначати їх у словах, а вивчаючи правопис ненаголошених *е*, *и* – знання про наголос, будову слова (префікс, корінь, суфікс, закінчення, основу).

У процесі опрацювання орфографічних правил учитель формує в учнів уміння чітко усвідомлювати їхній зміст. Цьому сприятиме індуктивний підхід до пояснення матеріалу (від спостереження над мовними явищами до висновку-узагальнення). Зважаючи на те, що в середніх і старших класах засвоюються наукові основи української фонетики, теоретичний матеріал слід вивчати поетапно. При такому вивченні враховуються прогалини у знаннях пропедевтичного курсу

мови (1–4 класи) та вміння учнів правильно артикулювати і розрізняти окремі звуки.

На етапі узагальнення та систематизації вивченого в 10–11(12) класах неабияке значення має: удосконалення дикції здобувачів загальної середньої освіти; поєднання імітативного шляху засвоєння орфоепічних навичок зі свідомим засвоєнням норм літературного мовлення; вироблення орфоепічної та орфографічної пильності учнів до власного та чужого мовлення та ін.

Методи й прийоми вивчення фонетики, орфографії та орфоєпії

Ефективність засвоєння фонетики, орфографії та орфоєпії досягається багатьма засобами, один із яких полягає у вивченні мовного матеріалу укрупненими частинами (блоками), що містять основні теоретичні відомості та факти, об'єднані узагальненою темою уроку. Психологічні дослідження свідчать, що оптимальні умови для вивчення матеріалу укрупненими частинами (блоками) створюються тоді, коли виділяються фундаментальні поняття, навколо яких концентрується теоретичний матеріал.

Спостереження над звуковим аспектом слова є невід'ємною частиною морфемного аналізу: визначення в слові закінчення і кореня завжди опирається на встановлення фонетико-сміслової схожості між частинами слів. Не менш важливими є і фонетичні спостереження під час вивчення морфології: граматична форма слова як єдність граматичного значення та його матеріального вираження вимагає двоаспектного аналізу.

Систематична робота учнів над аналізом звукового складу слів відповідає орфографічним завданням і сприяє попередженню помилок у визначенні їх граматичних особливостей.

Функціональний аспект забезпечує системність у вивченні фонетики в ЗЗСО. Щоб оволодіти фонетичною системою української мови, учні повинні засвоїти ряд понять, а саме: зіставлення звукових пар, сполучуваність звуків, їх уподібнення, пристосування, чергування, пом'якшення й напівпом'якшення звуків у потоці мовлення перед голосним *i*, чергування голосних і приголосних звуків, спрощення, подовження, склад, складоподіл, наголос та ін.

Серед теоретичних положень, які мають особливо важливе значення для впровадження раціональної методики навчання орфографії, є вчення про орфограму, відомості про принципи української орфографії, взаємозв'язок орфографії з іншими розділами науки про мову.

Характерною особливістю орфограми є наявність можливих варіантів, із яких вибирається один правильний. У методиці є два основні шляхи вироблення вмінь знаходити орфограму:

1. Шукати сумнівні щодо написання місця на інтуїтивній основі, за допомогою цільових настанов.

2. Шукати сумнівні щодо написання місця на теоретичній основі внаслідок ознайомлення учнів з умовами, які вказують на орфограму.

У шкільній практиці необхідно поєднувати обидва шляхи: за допомогою цільових настанов розвивати чуття мови, орфографічну пильність і навчати учнів використовувати теоретичні відомості, які вказують на наявність орфограми.

Під час вивчення фонетики, орфографії та орфоепії у арсеналі вчителя є велика кількість **методів і прийомів** навчання, які допоможуть учням ефективно засвоїти навчальний матеріал. Їх вибір та застосування залежать від характеру матеріалу. Так, під час ознайомлення учнів із навчальним матеріалом слід застосувати слово вчителя (розповідь чи пояснення), метод бесіди, спостереження над мовними явищами, корисною буде самотійна робота з підручником.

Для усвідомлення нових понять учитель використовує евристичну бесіду, яка полягає в умілій постановці запитань, підведенні учнів до самотійних узагальнень. Використання цього методу можна продемонструвати на прикладі теми “Звуки мови і звуки мовлення” в 5 класі:

1. Чи є у природі звуки, окрім звуків людини?
2. Які існують звуки людського мовлення?
3. Чим відрізняються звуки мовлення від інших звуків?
4. Вимовте слово *мур*. Якими звуками воно утворене? Замініть голосний звук, щоб утворилось нове слово.
5. Вимовте слово *бік*. Якими звуками воно утворене? Замініть кінцевий приголосний звук, щоб утворились нові слова.

Висновок: звуки мовлення є засобом творення слів і розрізнення їх значень. Замінили звук – змінилось слово (його звукове оформлення та значення).

Види навчально-тренувальних вправ

Практична робота учнів під час вивчення тем із фонетики, орфографії та орфоепії мусить бути забезпечена добре продуманою системою тренувальних вправ.

Організація системи вправ із фонетики, орфографії та орфоепії зумовлена змістом і методикою вивчення мовних явищ. Провідне місце на уроках фонетики належить усним вправам. Слово чи текст, що підлягає спостереженню або аналізу, повинні вимовлятися та прочитуватися вголос.

Більшість завдань будуються на основі спостережень над природою звуків, роботою органів мовлення, сполучуваністю звуків та їх функцією в мові. Вправи на аналіз фонетичних явищ проводяться індуктивним способом. При розборі та спостереженнях над фонетичними явищами слід дотримуватися послідовності від звука до букви, щоб учні засвоїли, що первинним є усне мовлення, а вторинним – писемне.

Система вправ із фонетики повинна охоплювати творчі завдання, які б допомагали учням виробити правильну дикцію, виразно читати зв'язні тексти, правильно наголошувати слова, виділяти логічний наголос, конструювати власні висловлювання, дотримуючись орфоепічних норм тощо. Матеріалом для вправ можуть слугувати тексти, оскільки саме в них виявляється темп мовлення, сила голосу, розкривається функція фонем тощо.

При доборі вправ учителю слід зважати на діалектні особливості мовлення учнів, акцентуючи особливу увагу на недоліках, які виявляються у вимові окремих звуків чи слів.

Види вправ, які ми рекомендуємо використовувати при вивченні фонетики:

- спостереження за звуковим складом слів та правильна їх вимова;
- виразне читання текстів;
- списування з фонетичним завданням;
- фонетичний розбір (повний і частковий, усний і письмовий);
- з'ясування співвідношень між написанням слів та їх вимовою;

- виконання тестових завдань.

Одним із важливих прийомів у навчанні фонетики та орфографії є звуко-буквений або фонетико-графічний аналіз (розбір). У поєднанні з методом спостереження над звуковим складом слова такий розбір сприяє закріпленню та узагальненню теоретичних відомостей, формуванню правописних та орфоепічних навичок.

Фонетичний розбір проводиться усно і письмово, але перевагу треба надавати усному аналізу, оскільки така його форма сприяє удосконаленню фонематичного слуху учнів. Письмовий розбір варто застосовувати як засіб контролю знань учнів.

Для засвоєння орфографії використовуються різноманітні види вправ, які можна об'єднати в такі групи:

- вправи на артикулювання звуків, деформована вимова яких зумовлює появу орфографічних помилок;
- вправи для сприймання тексту на слух;
- звуко-буквений аналіз слів;
- вправи для зорового сприймання навчального матеріалу;
- творчі вправи;
- редагування речень і текстів;
- різні види диктантів.

У навчанні правопису треба спиратися на глибокі знання програмового матеріалу. Найчастіше учні допускають орфографічні помилки при написанні ненаголошених голосних, сполучень *йо* і *ьо*, уподібненні глухих і дзвінких приголосних, вживанні м'якого знака, апострофа, подвоєнні букв, правописі відмінкових закінчень, букв *e(ε)*, *u(i)* в особових закінченнях дієслів I і II дієвідмін, прислівників та ін.

Для більш ґрунтовного засвоєння правопису доцільно пропонувати учням поетапне виконання вправ:

- знаходження у словах орфограм;
- групування слів за орфограмами;
- зіставлення орфограм у словах.

Активізують навчальну діяльність учнів, сприятимуть виробленню навичок грамотного письма та орфографічної пильності

вправи без інструкцій (на “відкриття” правил). Учні самостійно аналізують вправу, визначають, що потрібно в ній зробити (“відкривають” правило), самі формулюють завдання і лише тоді її виконують.

Ефективними вправами для покращення орфографічної грамотності є диктант “Перевіряю себе” і коментоване письмо. Вони сприяють формуванню у здобувачів загальної середньої освіти навичок самоконтролю, уміння пояснювати написане.

У шкільній практиці найбільш поширеними є такі види диктантів:

1. Слуховий попереджувальний диктант.
2. Коментований диктант.
3. Зорово-слуховий попереджувальний диктант.
4. Слуховий та зорово-слуховий пояснювальний диктант.
5. Диктант із письмовим обґрунтуванням.
6. Вибірковий диктант.
7. Словниковий диктант.
8. Вільний диктант.
9. Творчий диктант.
10. Словниковий та вибірковий творчі диктанти.
11. Графічний диктант.

На сучасному етапі навчання вчителі-словесники успішно використовують на практиці диктант-алгоритм, диктант-гіпотезу, диктант-тест, диктант інформаційної дії.

Результативним для підвищення грамотності учнів є орфографічний розбір, який тісно пов’язаний із словотворчим і морфологічним. Орфографічний розбір не можна сплутувати з граматичним чи іншими видами аналізу, бо під час орфографічного розбору основна увага зосереджується на тих словах і морфемах, які становлять інтерес саме з погляду правопису, у написанні яких можливі помилки. Орфографічний розбір може практикуватися як окремий вид вправ, для виконання якого вчитель відводить значну частину уроку, також може супроводжувати списування, навчальні, попереджувальні й коментовані диктанти.

Труднощі у вивченні фонетики, орфографії та орфоєпії

Вивчення фонетики, орфографії та орфоєпії української мови є важливим етапом у формуванні мовної та мовленнєвої компетенції здобувачів загальної середньої освіти. Однак, цей процес часто супроводжується певними труднощами, які впливають на якість засвоєння матеріалу. Варто розглянути основні труднощі під час вивчення фонетики, орфографії та орфоєпії, а також окреслити шляхи їхнього подолання.

Труднощі, які виникають у здобувачів загальної середньої освіти під час вивчення розділу “Фонетика”, пов’язані здебільшого з розрізненням звуків та їх артикуляцією. Для багатьох учнів складно ідентифікувати деякі звуки, особливо ті, які стоять між собою у відповідності, напр.: [d] і [t], [z] і [c], [ш] і [ж]. Це пов’язано з недостатнім розвитком фонематичного слуху або неретельним практичним опрацюванням. Поширеною є проблема неправильної артикуляції звуків через недостатній розвиток мовного апарату або під впливом діалектів. У таких випадках варто добирати вправи для розвитку правильної артикуляції, проводити спеціальні логопедичні та орфоєпічні тренінги. Для покращення сприйняття звуків корисними будуть вправи на розпізнавання звуків у словах, слухові диктанти.

Хоч фонетика і не є складовою частиною граматики, але до граматики вона має безпосереднє відношення, як і до української орфографії, що ґрунтується насамперед на фонематичному принципі. Без ґрунтовного засвоєння основних відомостей з фонетики не можна успішно вивчати морфологію, а без умінь розрізняти в слові звуки, відрізняти звуки від букв учні натрапляють на труднощі у здійсненні морфологічного аналізу слів, коли треба визначати основу, корінь, суфікс, закінчення в словах (*сидіти – сиджу, Париж – паризький*).

Знання з фонетики необхідні для засвоєння правопису. Якщо учень переконується, що звуки і букви треба розрізняти, а слова часто слід писати не так, як їх вимовляємо, то він усвідомлює, що при написанні слів треба послуговуватися відповідними правилами.

При вивченні розділу “Орфоепія” найпоширенішими помилками в усному мовленні є неправильна акцентуація слів. Складними для запам’ятовування є слова з подвійним наголосом. Серед великої кількості вправ найбільш ефективними будуть аудіовправи, які дають змогу учням сприймати слово на слух і таким чином розвивати слухову пам’ять. Окрім цього, варто проводити аналіз наголошених слів у художніх текстах, прочитаних на уроках української літератури. Учні матимуть змогу усвідомити, що наголос виконує смисло- та форморозрізнявальну функції, визначає ритмомелодику мовлення. Завдання на визначення наголосу в різних формах того самого слова дає учням можливість самостійно зробити висновки про те, що український наголос вільний і рухомий.

Розділ “Орфографія” є одним із найскладніших у вивченні мови. Він вимагає від учнів не лише запам’ятовування правил правопису, а й уміння правильно їх застосовувати на практиці. Серед основних труднощів, із якими зустрічаються учні при вивченні орфографії, є:

– *Запам’ятовування великої кількості правил.* Правила орфографії охоплюють різні аспекти мови: написання слів з апострофом, вживання м’якого знака, подвоєння приголосних тощо. Кожне правило має свої особливості та винятки, що значно ускладнює процес запам’ятовування. Часто трапляється таке, що навіть при детальному опрацюванні правил, учням тяжко застосувати їх на практиці, тому слід наголошувати на важливості усвідомлення орфографічних правил.

– *Вплив розмовної мови на правопис.* Спілкування у побуті часто впливає на орфографічні навички учнів, вони починають писати так, як говорять, тому не завжди враховують літературні норми. Більшою мірою це стосується таких тем: спрощення в групах приголосних, правопис префіксів, ненаголошені *е, и* в коренях слів тощо.

– *Монотонність вивчення матеріалу.* Вивчення орфографії часто асоціюється із заучуванням правил та виконанням вправ. Це може призвести до втрати інтересу учнів до навчання. Для підвищення мотивації важливо використовувати інтерактивні методи навчання, що охоплюють ігрові елементи, творчі завдання та сучасні технології.

Таким чином, для подолання труднощів під час вивчення фонетики, орфографії та орфоєпії учителю варто застосовувати різноманітні методи та підходи, як-от: інтерактивні технології; онлайн-платформи (LearningApps, Kahoot, Quizlet, Wordwall тощо); мобільні додатки, а також ігрові методи навчання, які сприятимуть кращій мотивації учнів до вивчення матеріалу (“Знайди помилку”, “Мовний лабіринт”, “Вірю – не вірю”, “Орфографічне лото” та ін.); мультимедійні засоби навчання (аудіовправи, відеоуроки на платформі YouTube тощо); групові обговорення та проєкти (створення фонетичних та орфографічних карт).

Висновки

Сучасна система освіти України впевнено формується відповідно до інноваційних викликів суспільства, реагує на його потреби та запити, готує висококваліфікованих спеціалістів. Це, насамперед, особистості, які мають глибокі теоретичні знання й практичні вміння, здатні вільно та правильно спілкуватися, досягати взаєморозуміння під час комунікації. Важливу роль у цьому процесі відіграє фонетична компетентність, тобто досконале знання фонетичної системи сучасної української літературної мови.

Вивчення фонетики, орфографії та орфоепії української мови вимагає наукової характеристики звукової та графічної систем, урахування особливостей їх засвоєння учнями різних вікових груп, застосування нових технологій навчання мови. Основним при вивченні цих розділів залишається формування орфоепічних та орфографічних умінь, що становлять основу мовленнєвої компетенції учнів.

Учитель-словесник зможе забезпечити ефективне засвоєння учнями матеріалу з фонетики, орфографії та орфоепії, якщо буде дотримуватися загальнодидактичних і методичних принципів при виборі методів і прийомів навчання, роздавального матеріалу. Значну увагу слід приділяти сучасним методам і прийомам навчання, впровадженню інтерактивних технологій, мультимедійних та ігрових ресурсів, що стимулюватиме активну діяльність учнів у навчальному процесі.

Заняття з цих розділів повинні охоплювати як теоретичні аспекти, так і практичні вправи на розвиток артикуляційних та правописних навичок. Система вправ із фонетики й орфоепії має передбачати постійну роботу учнів над звуковими особливостями української мови на всіх етапах навчання в школі.

Описані у методичних рекомендаціях підходи допоможуть учням ефективно оволодіти фонетичними, орфографічними та орфоепічними нормами літературної мови.

ДОДАТКИ

Додаток І. Тренувальні вправи (Фонетика)

1. Скласти зі звуків слова. Написати мінітвір про Україну, використовуючи утворені слова.

Напр.: [о], [а], [н], [р], [и], [д] – родина.

- а) [с], [б], [р], [о], [а], [о], [н];
- б) [в], [н], [л'], [а], [ч], [м], [о], [и], [а];
- в) [п], [р], [и], [а], [р], [д], [о];
- г) [і], [а], [д], [р], [н];
- ґ) [л], [з], [е], [а], [н], [ж], [с], [е], [н], [і], [т'];
- д) [а], [м], [к], [д], [в], [і], [о];
- е) [и], [а], [т], [д], [і], [ц], [р], [ї];
- є) [с], [л], [а], [и].

2. Замінити словосполучення одним словом. Указати, чи у всіх словах відбулося явище спрощення, підкреслити відповідну орфограму.

Графік, складений на тиждень; перемога, яка принесла радість; робота, що дає користь; нарада, яка пов'язана з виїздом; змагання, які відбулися в області; випадок, що трапляється рідко; людина, у якої є совість; автомобіль, який рухається швидко.

3. Дібрати якомога більше слів до поданих схем.

Напр.: приголосний, голосний, приголосний – дощ.

- а) приголосний, голосний, приголосний, голосний;
- б) приголосний, приголосний, голосний, приголосний, голосний;
- в) приголосний, голосний, приголосний, приголосний, приголосний.

4. Зробити фонетичний розбір слів. Із двома словами (на вибір) скласти речення.

Читання, кобзар, тризуб, ненька, полонина, воїн, приятель, живопис, калина, гетьман, країна.

5. Поділити слова на склади. Підкреслити відкриті склади однією лінією, а закриті – двома.

Місяць, Україна, соняшник, день, Дніпро, волелюбність, сім'я, ожеледь, українізація, письменник, лелека, паляниця, національність.

6. Записати фонетичною транскрипцією слова:

списати, боротьба, натхнення, молотьба, казка, анекдот, скинути, усміхаєшся, дзвінок, отже, сфотографувати, зсунути, вокзал, нігті, якби, обтесати, обсушити, відтягти.

7. Записати слова у три колонки: у першу – ті, у яких однакова кількість букв і звуків; у другу – ті, у яких звуків менше, ніж букв; у третю – ті, у яких звуків більше, ніж букв.

Радіо, праця, рідня, ідея, авіалінія, алюміній, дощ, жолудь, емальований, цятка, об'їзд, сім'я, розбуджений, електродзвоник, трос, ячмінь, льон, обсаджувати, Київ, терпкість.

8. Подані в транскрипції слова записати відповідно до орфографічних норм. Зробити фонетичний розбір двох слів (на вибір).

[Украї́нський], [дванáдз'ц'ат'], [га́нок], [жит':á], [опові́дан':а], [крайíна], [мійе], [зайíду], [ку́шч], [мура́шчин], [шчу́ка], [йáсно], [р'áсно], [сін'е], [де'н'], [дін'а], [б'íл'], [к'íхті], [р'іл':á].

9. Від поданих слів утворити інші форми або дібрати спільнокореневі слова, які б свідчили про чергування [z], [k], [x] із шиплячими чи свистячими.

Напр.: *юнак – юначе – юнацький.*

Бік, логіка, лелека, зйомка, гайдамака, відвага, зневага, повага, севрюга, черемха, буслиха, муха, нога, козак.

10. Знайти у реченнях слова, у яких можливі чергування [o], [e] з [i]. Виписати їх та зробити фонетичний розбір.

Ясні зорі шлють докори за безрадісність мені. Світ палає. Мир тріпоче. Десь ударив перший грім! (Г. Чупринка). Діти наших степів! Їм до ніг міг вклонитися світ! Був тихий бір не ворогом, а вірним другом був! Опришківська гора і бір. Червоний місяць над горою. Немов занесений топір над молодою головою (С. Пушик). Ночуй в садку, у теплім курені. Де над тобою шелест комишевий. Ще вчора в синьому пожарі горіла осінь золота. Давно вже сонце юності зайшло. Пливе по той бік кулі, десь під сподом... (Ю. Клен).

Додаток II. Тренувальні вправи (Орфографія)

1. Відновити прислів'я та приказки, дібравши продовження з другої колонки. Визначити тематику висловів. Вставити, де потрібно, м'який знак та пояснити його вживання за допомогою правил.

Люд..с..ка праця – не дурниця	А людина – у труді
Стал.. гартует..ся у вогні	На завтра не відкладай
С..огод..нішн..ої роботи	Краща за велике безділля
Хто змолоду працює	Розкидати не годит..ся
Учис.. змолоду	То нічого не зробиш
Коли за все віз..меш..ся	Пригодит..ся на старіс..т..
Мален..ка праця	Той на старіс..т.. панує

2. До поданих слів дібрати й записати синоніми з орфограмою “Правила вживання м'якого знака”.

Портмоне, страждання, поблизу, чаклун, гуртом, пусто, темрява, школяр, простір, декламатор, юнак, нелюбов.

3. Записати подані іменники в орудному відмінку однини, користуючися правилами подовження приголосних.

Ілля, гілля, сталь, пригорщ, путь, рілля, стаття, тіль, верф, юність, розкіш, нехворощ, міць, радість, суддя, матір, подорож, кров, Рось, медаль, заметіль, Волинь, глазур, паморозь, гуаш.

4. Індивідуальні картки з вправами.

Індивідуальна картка №1	Вправа 1. Із прочитаних на уроках української літератури художніх творів виписати п'ять речень, у яких є слова з префіксами роз-, без-, з- (с-, зі-). Вимовити слова з префіксами відповідно до орфоепічних норм та розставити у них наголоси. Продовжити речення. Префікси зі-, розі- вживаємо тоді, коли ...

Індивідуальна картка №2	Вправа 1. Із орфографічного словника виписати 10 слів із префіксами роз-, без-, з- (с-, зі-). Записати слова фонетичною транскрипцією. Відповіді на запитання. Як вимовляємо кінцевий приголосний префіксів роз-, без- перед глухими приголосними?

5. Запишіть слова у три колонки, залежно від місця збігу приголосних. Доповнити таблицю власними прикладами, обґрунтувати подвоєння букв.

Збіг на межі префікса й кореня	Збіг на межі кореня і суфікса	Збіг на межі частин складного слова

Туманний, беззубий, меддопомога, віддати, законно, оббитий, суперракета, стінний, спорттовари, відділити, розрісся, беззахисний, піддаватися, годинник, закордонний, камінний.

6. Дібрати до кожного слова спільнокореневе, яке містить буквосполучення йо або ьо.

Хвилюватися, сім, гай, поле, лід, літати, працювати, три, бій, воля, колір, малюнок.

7. Утворити від поданих слів прикметники та визначити, у яких словах відбулося спрощення приголосних, а в яких – ні. Підкреслити орфограму.

Честь, контраст, диригент, швидкість, проїзд, користь, баласт, пестоці, щастя, тиждень, зап'ястя, компост, кількість, кореспондент, область, радість, захист, пристрасть, якість, агентство, студент, совість, пропагандист, вартість, парламент, інтелігент, піст, почесьть.

8. Дати відповіді на запитання.

Чому в словах *уманський*, *Уманщина* після *н* м'який знак не пишеться (хоч *Умань*), а в словах *гуцульський*, *Гуцульщина* після *л* пишеться м'який знак (хоч *гуцул*)?

Чому в кінці слова *століть* (від століття) є м'який знак, а в кінці слова *сторіч* (від сторіччя) немає?

Чому в місцевому відмінку слова *скринька* – *в скриньці* пишеться м'який знак, а у місцевому відмінку слова *хатинка* – *в хатинці* він не потрібен?

9. У кожній групі знайти зайве слово, яке вживається без апострофа:

мавп(°)ячий, черв(°)як, об(°)єднання;
 В(°)ячеслав, торф(°)яний, духм(°)яний;
 міжгір(°)я, дз(°)юрчання, зв(°)язківець;
 Х(°)юстон, ф(°)юзеляж, ад(°)ютант;
 п(°)юпітр, інтер(°)єр, п(°)єдестал;
 зм(°)якшити, різьб(°)ярство, слов(°)яни;
 різдв(°)яний, дріб(°)язковий, жираф(°)ячий;
 кав(°)ярня, багр(°)яний, різнотрав(°)я;
 львів(°)яни, забур(°)янений, д(°)юшес.

10. Розподілити слова у колонки залежно від правила написання букв *e, и* в корені. Вставити пропущені букви.

[e] чергуємо з [i]	[e] випадає	сполуки -ере-, -еле-	у корені перед наголошеним суфіксом -а-

Оч..рет, каш..ль, бер..гinya, кам..ня, грив..нь, дол..тіти, поч..пити,
 відд..рати, шел..стіти, пал..ць, ч..кати, завм..рати, ч..ревики, запл..сти,
 л..л..ка, віт..р, ос..ні, трав..нь.

Додаток III. Тренувальні вправи (Орфоепія)

1. Вимовити слова так, щоб змінити у них місце наголосу. Пояснити, чим це зумовлено. Як ви вважаєте, ускладнюють чи увиразнюють такі слова наше мовлення?

П'ята, замок, приклад, атлас, дорога, лупа, потяг, терен, обід.

2. Розставити наголоси у словах. Правильність виконання завдання перевірити за словником наголосів. Чи наголошуєте ви так слова у повсякденному житті?

Фартух, сироватка, бородавка, діалог, візьму, роблю, черствіти, сторінки, фаховий, спина, навколо, високо, новий, абиякий, нести, легкий, випадок, рукопис, чотирнадцять, вимога, скрутний, листопад, чорнослив, мережа, дрова, вірші, близький, довідник, арахіс, допізна, каталог, подруга, помилка, вишиваний, зрання.

3. Записати слова у три колонки: у першу – із єдином можливим наголосом, у другу – із подвійним наголосом, у третю – ті, у яких наголос змінює значення слова.

Атлас, завжди, кропива, обіцянка, мабуть, приклад, читання, помилитися, завдання, сім'я, випадок, батьківщина, слідом, усмішка, помилка, корисний, вірші, ознака, листопад, зокрема, алфавіт, мука.

4. Прочитати слова, звертаючи увагу на вимову сполучення приголосних звуків [шч]. Пам'ятайте, що [ш] і [ч] мають звучати виразно, не зливаючись в один подовжений звук [ш':]. Зробити фонетичний розбір п'ятьох слів (на вибір).

Хаща, паща, лещата, площа, гуща, щастя, щабель, ледащо, щогодини, що-небудь, щоразу, прошу, щур, щупальця, щулитися, ящур, щедрий, щелепа, щепка, щебетати, щеміти, днище, горище, багнище, щодуху, топорище, цілюще, випещене, кущик, дощик, щиглик, щит, щипці, щирий, тріщина, віщий, хрущик, цілющий.

5. Із орфоепічного словника виписати п'ятнадцять слів, у наголошуванні яких ви часто допускаєте помилки. Вимовити ці слова відповідно до норм української орфоепії. П'ять слів (на вибір) записати фонетичною транскрипцією.

6. Прочитати вголос слова, акцентуючи увагу на задньоязиковому проривному звукові *г*. Для покращення дикції та артикуляції придумайте або знайдіть скоромовки, які містять слова зі звуком *г*. За допомогою тлумачного словника з'ясувати значення невідомих вам слів.

Габлі, гава, прогавити, газдівський, гандж, ганок, гатунок, гегекати, гедзатися, гелготуха, гергіт, гердан, герлига, герлигуватий, гешефт, глей, гніт, гноття, агрус, гогель-могель, гонт, грасувати, грати, гратований, загратований, гречний, гринджоли, гринджолята, ґрунт, ґрунтовний, ґрунь, гудзик, гудзичок, гудзь, гуля, гуральня, зигзаг, дзиглик, дзига.

7. Списати речення, розкриваючи дужки у словах із префіксами *роз-*, *без-*. Прочитати речення спочатку так, щоб кінцевий звук у префіксах вимовлявся як *[с]*, а потім – як *[з]*. Від чого це залежить?

Та раптом пісня з закутків нічних ро(з,с)сипалась, як бісер, край дороги (Ю. Вавринюк). Вербова гілка на столі у мене ро(з,с)цвіла... (М. Рильський). Бе(з,с)турботний і від води товстіє (Нар. твор.) Люблю, коли в вікно ро(з,с)крите шумлять бе(з,с)журно дерева (В. Сосюра). У степу ще дужче ро(з,с)жеврілось, і на грядках, у кого вже зорано, червоно виблискують скиби, а в борознах, як сніг у проваллі, біліє опалий цвіт (Г. Тютюнник). Рідна мова – не полова: її за вітром не ро(з,с)вієш (Нар. твор.)

8. Прочитати вголос швидкомовки та потішки, основну увагу зосередити на роботі мовних органів та чистоті звуків. Виписати слова із наголосом на другому складі, скориставшись орфоепічним словником.

Ще дощ іде, періщить злива, щенятко вимокло, як хлющ, а щиглик, щебетун щасливий, щебече, пурхнувши на кущ. Юрасик любить працювати, він – юний садівник, юннат. З юрбою малюків завзятих за школою він садить сад (Н. Забіла). Цілий день на ланцюжку цап кружляє на лужку. Це б він випас весь лужок, та якби не ланцюжок (В. Кравчук). В чаплі чорні черевички, чапля чапа до

водички (Нар. твор.) Гуси гучно гелготали, горобці зерно клювали. Гонять гуси горобців, голубок на ганок сів (О. Кононенко).

9. Виписати слова, під час вимови яких відбувається уподібнення приголосних. Вимовити ці слова вголос відповідно до норм орфоепії та записати фонетичною транскрипцією.

У лузі пахне вогкою травою (О. Гончар). Чого б ти не навчався, ти навчася для себе (Петроній). Із чужого воза і посеред дороги зсадять (Нар. твор.) А небо засніжене ніжно так ніжиться (О. Лященко). Життя, кажуть, зжити – не поле перейти (П. Мирний). Ген-ген поміж кущів малини переповз по стежці вуж (Є. Гуцало). Тепле слово і кішці приємне (Нар. твор.)

10. Списати слова, уставляючи на місці пропуску букву *e* або *и*. У всіх словах позначити місце наголосу. Виділені слова записати фонетичною транскрипцією. Вказати, як вимовляємо ненаголошені [e], [и]?

Без..*мельний*, с..*лянин*, зуп..*нитися*, пор..*нати*, в..*сло*, х..*литися*, л..*пневий*, в..*чірній*, в..*шневий*, т..*плиця*, ст..*бло*, ш..*рокий*, з..*мувати*, ст..*лити*, гл..*бинний*, в..*селковий*, ст..*хати*, б..*нзин*, серп..*нь*, пал..*ць*, віт..*р*, з..*л..ніють*, пол..*чу*, зам..*рзати*, виб..*рати*, гр..*міти*, пш..*ничний*, к..*шеня*, ап..*льсин*, л..*л..ка*, пр..*б..р..жний*.

Додаток IV. Послідовність фонетичного розбору

1. Записати слово фонетичною транскрипцією (під час письмового розбору).
2. Поділити слово на склади; вказати, які з них відкриті, а які закриті; визначити наголос.
3. Указати голосні звуки, охарактеризувати їх (наголошені чи ненаголошені), якими буквами позначені на письмі.
4. Указати приголосні звуки, охарактеризувати їх (дзвінкі чи глухі, шиплячі, сонорні, губні, тверді чи м'які), якими буквами позначені на письмі.
5. Визначити у слові кількість букв і звуків.

Зразок письмового розбору

Батьківщина [бат'к'івшчіна]

У слові *бать-ків-щі-на* чотири склади: перший склад – закритий, другий склад – закритий, третій склад – відкритий, четвертий склад – відкритий.

б [б] – приголосний, дзвінкий, губний, твердий, буква *б*;

а [а] – голосний, ненаголошений, буква *а*;

т [т'] – приголосний, глухий, м'який, букви *т і ь*;

к [к'] – приголосний, глухий, пом'якшений, буква *к*;

і [і] – голосний, ненаголошений, буква *і*;

в [в] – приголосний, сонорний, губний, пом'якшений, буква *в*;

ш [ш] – приголосний, глухий, шиплячий, твердий, буква *ш*;

ч [ч] – приголосний, глухий, шиплячий, твердий, буква *ч*;

и [и] – голосний, наголошений, буква *и*;

н [н] – приголосний, сонорний, м'який, буква *н*;

а [а] – голосний, ненаголошений, буква *а*;

У слові 11 букв, 11 звуків.

Зразок усного розбору

У слові *батьківщина* чотири склади (*бать-ків-щі-на*), наголошений третій склад; слово містить 11 букв, 11 звуків.

Додаток V. Послідовність орфографічного розбору

1. Визначити, до якої частини мови належить слово.
2. Проаналізувати будову слова, визначити фонетичні та інші ознаки, необхідні для правильного визначення орфограми.
3. Знайти орфограму (-и).
4. Співвіднести виділену орфограму з відповідним правописним правилом, сформулювати його.
5. Дібрати приклади з аналогічною орфограмою.

Зразок розбору

1. *Козацький* – прикметник.
2. Слово утворене від іменника *козак* за допомогою суфікса *-цьк-*. При додаванні суфікса до твірної основи відбулося чергування приголосних *к//ц*.
3. У третьому складі орфограма “М’який знак”.
4. М’який знак пишемо у суфіксах *-цьк-*, *-ськ-*, *-зьк-*.
5. Аналогічну орфограму маємо у словах: *чумацький*, *людський*, *запорізький*.

Додаток VI. Тестові завдання (Фонетика)

1. Правильно поділено для переносу всі слова рядка:

- а) дво-значний, небез-пека, перед-чуття, си-джу
- б) бать-ко, вік-но, рай-он, щас-тя
- в) бадь-орий, міль-ярд, кольо-ри, яск-равий
- г) ход-жу, ві-джив, небе-зпека, під-лога

2. Позначити, у якому рядку обидва слова можна поділити для переносу:

- а) ящик, удар
- б) обмін, мрія
- в) сніданок, ненька
- г) олія, одяг

3. Відкритим складом закінчується слово в рядку:

- а) коридор
- б) зимувати
- в) сонячний
- г) козак

4. Правильно наголошено слово в рядку:

- а) чітання
- б) кóлесо
- в) по́душка
- г) випа́док

5. Указати рядок слів, у яких літери *я, ю, є, ї* позначають два звуки:

- а) ярмарок, роз'їхатися, єдність
- б) кузня, під'їзд, заряд
- в) матір'ю, любити, країна
- г) бюро, пір'їна, сяяти

6. На другий склад падає наголос у всіх словах рядка:

- а) дочка, подруга, вимова, гуртожиток, русло
- б) новий, спина, виразно, завдання, попереду
- в) предмет, рукопис, ненавидіти, фартух, в'язкий
- г) легкий, олень, несла, добуток, партер

7. Неправильно записана фонетична транскрипція у рядку:

- а) знання [знан':á]
- б) юність [й'у́н'іс'т']
- в) відніши [в'ідніш:и]**
- г) свято [с'в'áто]

8. Правильно записана фонетична транскрипція слова *вітчизна* у рядку:

- а) [в'іч:ійзна]**
- б) [вітчійзна]
- в) [в'іччійзна]
- г) [в'іджчійзна]

9. Неправильно записані фонетичною транскрипцією всі слова рядка:

- а) рюкзак [р'угзák], гетьман [гét'ман]
- б) легко [лэхко], м'ята [м'йáта]
- в) квітці [кв'іц':і], Україна [украї́на]
- г) зсушити [зсуші́ти], різьбяр [р'із'ба́р]**

10. Чергування голосних відбувається в усіх словах, окрім:

- а) мішок**
- б) слово
- в) пір'я
- г) плести

11. Визначити рядок, у якому немає помилки в чергуванні голосних звуків:

- а) річ – річовий, шість – шести, осінь – осені
- б) летіти – літати, ніч – ночі, оберіг – оберігу
- в) дзвін – дзвоник, Канів – Канева, рій – рою**
- г) коло – кіл, заплітати – заплісти, шість – шести

12. Чергування *о, е з і* відбувається в усіх словах рядка:

- а) слово, село, школа**
- б) лебідь, море, місто
- в) береза, коза, шелест
- г) верба, дорога, шовк

13. У якому рядку всі слова мають однакову кількість букв і звуків?

- а) обличчя, країна, небо
- б) лелека, пам'ять, лідер**
- в) Київ, прапор, успіх
- г) надія, свято, соловей

14. Указати рядок слів, у яких усі приголосні тверді.

- а) географія, колискова, явір
- б) акваланг, доріжка, горизонт
- в) валіза, козак, гордість
- г) дорога, книга, садиба**

15. Спрощення приголосних не відбувається у всіх словах рядка:

- а) шіс..надцять, зап'яс..ний, контрас..ний**
- б) виіз..ний, тріс..нути, реміс..ник
- в) артис..ці, бриз..нути, балас..ний
- г) чес..ний, корис..ний, жаліс..ливий

16. Уподібнення приголосних відбувається у всіх рядках, окрім:

- а) зсунути, дивишся
- б) розрісся, казка**
- в) футбол, легко
- г) зшити, книжці

17. Уподібнення глухих звуків до парних їм дзвінких відбувається в кожному слові рядка:

- а) дужка, дзвін, соняшник
- б) просьба, рюкзак, баскетбол**
- в) зсунути, ложка, виріб
- г) слід, екзамен, молодість

18. Указати рядок слів, де дві літери передають один звук:

- а) дзеркало, джміль, бюджет**
- б) підживлювати, джерело, родзинки
- в) джунглі, дзюдо, підземний
- г) надзвичайний, джем, бджола

19. Неправильно утворено форму дієслова першої особи однини в рядку:

- а) просити - прошу
- б) возити - вожу
- в) сидіти - сидю
- г) летіти - лечу

20. Установити відповідність між словами та їх характеристиками.

1. Єднання, успіх, сяйво	а) букви <i>я, ю, є</i> , позначають один звук
2. Скнара, тоскно, шістсот	б) усі склади відкриті
3. Диня, синє, ключ	в) однакова кількість букв і звуків
4. Мова, калина, перемога	г) не відбувається явище спрощення

1-в; 2-г; 3-а; 4-б.

Додаток VII. Тестові завдання (Орфографія)

1. М'який знак на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка:

- а) перелаз..те, стежин..ці, памороз..
- б) уман..ський, люд..ми, пісен..ці
- в) л..лється, поглян..те, гір..кий
- г) **волос..кий, брун..ці, різ..блення**

2. Усі слова написано правильно в рядку:

- а) польовий, рельєф, камінчик, дівчиньці
- б) **боязкий, медальйон, тьмянний, сторінці**
- в) різбяр, подільський, гребінчик, сімдесять
- г) ін'єкція, чотирма, бринчати, няньчити

3. М'який знак на місці крапок не треба писати в усіх словах рядка:

- а) хустин..ці, тіт..чин, хар..ків'янин
- б) радіст..ю, лан..цюг, різ..бяр
- в) багрянец.., чіткіс..ть, п'ят..десят
- г) вагаєш..ся, скрин..ці, ослін..чик

4. М'який знак треба писати в усіх назвах міст, окрім:

- а) Луц..к, Україн..с..к
- б) Луганс..к, Хмел..ниц..кий
- в) Суходіл..с..к, Л..вів
- г) **Дунаїв..ці, Хар..ків**

5. Помилки при спрощенні на письмі допущено в рядку:

- а) кістлявий, радісний, масний
- б) **зловісно, бандурисці, тиждня**
- в) корисний, невістці, захисник
- г) цілісний, зап'ястний, обласний

6. Спрощення позначається на письмі в усіх словах рядка:

- а) студен..ський, заїз..ний, протес..ний
- б) **капос..ний, облас..ний, пристрас..ний**
- в) тиж..невий, хвас..ливий, аген..ський
- г) звіс..но, блис..нути, аванпос..ний

7. У якому рядку всі слова пишуться з апострофом?

- а) Лук..ян, цв..ях, з..юрбитися, різб..яр
- б) п..ятниця, ім..я, слов..янський, від..їзд**
- в) м..ята, звір..ячий, солов..ї, торф..яний
- г) під..йомник, п..єса, В..ячеслав, дерев..яний

8. У якому слові апостроф після префікса не ставимо?

- а) з..ясувати
- б) роз..єднати
- в) з..економити**
- г) під..їхати

9. Апостроф не треба писати на місці пропуску в обох словах рядка:

- а) дев..ятеро ластів..яток
- б) р..ятівна ін..єкція
- в) слов..янське плем..я
- г) сер..йозна деб..ютантка**

10. Буквосполучення *йо* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка:

- а) зна..омство, кань..он, кра..овий**
- б) баталь..он, сер..озний, сь..омга
- в) кур..озний, гость..овий, лось..он
- г) фе..єрверк, бо..овий, буль..он

11. Орфографічну помилку допущено у всіх рядках, окрім:

- а) розрівняти, скалічений, безцільний**
- б) безсторонній, премара, безлад
- в) предобрий, безпечний, зформувати
- г) схибити, розскроїти, примружити

12. Префікс *с-* треба писати в усіх словах рядка:

- а) ..цементувати, ..шити, ..бентежити
- б) ..ковування, бе..характерний, ..поглядання
- в) ..хопити, ро..порошити, ..шулений
- г) ..хитрувати, ..пекти, ..формувати**

13. Помилку при написанні префіксів допущено в рядку:

- а) пресвітлий, прибудувати
- б) прибічник, привокзальний
- в) Пречорномор'я, приморожений**
- г) прибілити, Прикарпаття

14. Подвоєні літери на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка:

- а) воєн..ий, телефон..ий, глинян..ий
- б) бджолин..ий, рівнин..ий, пореформен..ий
- в) родин..ий, гречан..ий, зран..я
- г) вікон..иця, сезон..ий, глибин..ий**

15. Подовження приголосних у формі орудного відмінка однини відбувається у всіх словах рядка:

- а) міць, стать, верф
- б) мігрень, щирість, велич
- в) вуаль, мить, папороть**
- г) буденність, кров, подорож

16. Збіг приголосних на межі кореня та суфікса відбувається у всіх словах, окрім:

- а) законно
- б) розрісся
- в) письменник**
- г) денний

17. Немає орфографічних помилок у всіх словах рядка:

- а) монотонний, бездоганний, електроний
- б) священний, склянний, безіменний
- в) довгожданий, страшений, буквений**
- г) навмання, старанний, набранний

18. Префікс з- треба писати в обох словах рядка:

- а) [с]касувати, [с]ціпити
- б) [с]сунути, [с]цілювати**
- в) [с]хотіти, [ж]жалитися
- г) [с]плутати, [ш]шивати

19. Прийменники *із, зі, зо* помилково вжито у варіанті:

- а) вийти зі школи; зроблено із золота
- б) прибув зі Львова; поїзд із Києва
- в) ми з України; вітер зі сходу
- г) тести з української, вітати з святом

20. Установити відповідність між значенням префікса та прикладом.

1. Збільшена якість чогось	а) пр..лягти, пр..печений
2. Неповнота дії	б) пр..звище, пр..звисько, пр..рва
3. Вживання у трьох словах	в) пр..шкільний, пр..шити
4. Приєднання, наближення	г) пр..мудрий, пр..спокійно

1-г; 2-а; 3-б; 4-в.

Додаток VIII. Тестові завдання (Орфоепія)

1. На перший склад падає наголос у слові:

- а) вірші**
- б) жалюзі
- в) міліметр
- г) дочка

2. На другий склад падає наголос у слові:

- а) разом
- б) сімдесят
- в) мережа**
- г) кропива

3. На третій склад падає наголос у слові:

- а) чарівний**
- б) тризуб
- в) випадок
- г) вишиваний

4. Подвійний наголос мають усі слова, окрім:

- а) весняний
- б) подруга**
- в) алфавіт
- г) помилка

5. У якому рядку в усіх словах правильно розставлені наголоси?

- а) дрóва, чорнослів, щіпці
- б) зда́лека, новій, довезті**
- в) до́нька, на́пій, листóпад
- г) довідні́к, зда́лека, разóм

6. У якому рядку допущено помилку при визначенні наголосу?

- а) відго́мін, га́льма
- б) дециме́тр, спіна
- в) де́інде, ненáвидіти
- г) ру́сло, гурто́житок**

7. Позначити рядок, у якому в усіх словах наголошений другий склад:

- а) текстовий, український, щелепа
- б) хаос, отаман, подруга
- в) індустрія, нести, павич**
- г) колія, фартух, горошина

8. У слові *підлітковий* наголос падає на:

- а) перший склад**
- б) другий склад
- в) третій склад
- г) четвертий склад

9. У якому рядку правильно визначено наголос у слові *вишиванка*?

- а) виші́ванка
- б) вишива́нка
- в) вішиванка
- г) виші́ва́нка**

10. Наголос правильно визначено у слові:

- а) кропі́ва
- б) фарту́х**
- в) блі́зький
- г) ці́нник

11. Звук *[e]* вимовляємо з наближенням до *[u]* у слові:

- а) велич
- б) крейда
- в) зерно**
- г) безлад

12. Звук *[u^e]* є у всіх словах рядка:

- а) зима, вишневий, видання**
- б) серйозний, житло, директор
- в) система, дзеркало, великий
- г) тиша, листочок, синій

13. Звук [oʷ] є у всіх словах, окрім:

- а) подушка
- б) зозуля
- в) мотузка
- г) поручень

14. Ненаголошений звук [o] наближається до [y] в усіх словах рядка:

- а) подружжя, покручений
- б) розум, посунути
- в) молю, посуд
- г) кошик, подруга

15. Звук [eʷ] є у всіх словах рядка:

- а) левада, стелити
- б) село, денний
- в) кедр, сестра
- г) пшениця, щедрий

16. Підкреслена буква позначає той самий звук у всіх словах рядка:

- а) велич, пречистий
- б) причіп, синіє
- в) мотузка, крокую
- г) мереживо, стелити

17. Правильну вимову відображає транскрипція всіх слів у рядку:

- а) сміється [см'ійец':а], нігті [н'іхт'і]
- б) ложці [л'ощц'і], казка [ка́зка]
- в) вогко [в'охко], пісня [п'існа]
- г) футбол [фудб'ол], отже [очже]

18. Уподібнення приголосних у вимові спостерігається у всіх словах рядка:

- а) якби, безшовний, коротший
- б) тітці, жнива, водиця
- в) зшити, честь, край
- г) розжувати, молотьба, могти

19. У яких словах відбувається спрощення приголосних лише у вимові?

- а) хвастливий, агентство
- б) випускний, тоскно
- в) зап'ястний, гігантський
- г) невістці, туристський

20. Установити відповідність між словами та їх характеристиками.

1. Слова, у яких наголос стоїть на третьому складі	а) кістлявий, вискнути, скнара
2. Слова, у яких не відбувається спрощення приголосних у вимові	б) сестра, стежина, береза
3. Слова, у яких є звук [oʏ]	в) добовий, жалюзі, каталог
4. Слова, у яких є звук [eʏ]	г) потуга, фортуна, голубка

1-в; 2-а; 3-г; 4-б.

Додаток VIII. Конспекти уроків (Фонетика)

Тема: Звуки мови й звуки мовлення. Голосні та приголосні звуки. Фонетична транскрипція (5 клас).

Мета:

навчальна: ознайомити п'ятикласників із предметом вивчення таких розділів науки про мову, як “Фонетика”, “Графіка”, “Орфоепія” та “Орфографія”; поглибити й систематизувати знання про звукову систему української мови, голосні та приголосні звуки; навчити відрізняти звуки від букв, записувати слова фонетичною транскрипцією;

розвивальна: розвивати фонематичний слух, орфографічну пильність, уважність, навички правильної вимови, зорову та слухову пам'ять;

виховна: виховувати шанобливе ставлення до рідної мови, повагу до культурних цінностей українського народу.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи та прийоми: тренувальні вправи, бесіда, робота з поетичним текстом, колективна робота.

Внутрішньопредметні зв'язки: лексикологія, морфологія.

Міжпредметні зв'язки: українська література, природознавство, історія.

Очікувані результати: учні поглиблюють свої знання про звукову систему української мови; розрізняють голосні та приголосні звуки; уміють записувати слова фонетичною транскрипцією.

Обладнання: підручник з української мови для 5 класу, проектор із презентацією, ілюстрації із QR-кодами, таблиця.

Література:

1. Грещук Валентина. Ми зустрінемося там, де не буде війни... : збірка поезій. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. 152 с.
2. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.

3. Збірник дидактичних вправ “Фонетика, орфоєпія, орфографія”. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicni-materializbirnik-didacticnih-v-pravfonetikagrafikaorfografia-157012.html>
4. Пентилюк М.І., Бакум З.П., Горошкіна О.М. та ін. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів / за редакцією Пентилюк М.І. Київ : Ленвіт, 2010. 136 с.
5. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / уклали А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко. Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024. 44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>
6. LearningUa. Повторюємо загальні відомості про голосні і приголосні звуки. Урок 1. Українська мова. 5 клас, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=etso4P3pf2E>

Хід уроку

I. Організаційний момент

1.1 Емоційне налаштування учнів до уроку

1.2 Перевірка присутності/відсутності

II. Актуалізація опорних знань

2.1 Експрес-опитування

- скільки літер є в українській мові?
- скільки голосних звуків в українській мові? Назвіть їх.
- назвіть літери алфавіту, які складаються з двох звуків.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів. Оголошення теми та мети уроку

3.1 Слово вчителя

Із народження ми маємо змогу чути різноманітні звуки: мамину колискову, татові настанови, шепіт вітру. Проте, чи задумувалися ви коли-небудь, що звуки рідної мови супроводжують нас із ранку до вечора? Чи розмірковували, як творяться ці звуки?

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

4.1 Пояснення теоретичного матеріалу

Фонетика – це розділ мовознавства, що вивчає звуковий склад мови.

Графіка – це розділ мовознавства, що вивчає сукупність умовних знаків (букв і символів) для передачі звуків на письмі.

Орфоепія – це розділ мовознавства, що вивчає правила літературної вимови.

Орфографія – це розділ мовознавства, що вивчає правила написання слів.

Потрібно розрізняти звуки мови і звуки мовлення. Звук мови – це звук, що не взаємодіє з іншими звуками у процесі мовлення. Звук мовлення контактує з іншими звуками, впливає на них або зазнає впливу інших звуків: уподібнюється до сусіднього звука, стає нечітким у ненаголошеній позиції, інколи навіть зникає.

Як утворюються звуки людського мовлення? Звук – найменша одиниця мови та мовлення. Звуки людської мови, як і будь-які інші звуки, є результатом коливання повітря. Саме ці коливання сприймає наше вухо. Звуки мови творяться мовними органами людини, до яких належать: зуби, язик, губи, піднебіння, гортань, голосові зв'язки.

В українській мові тридцять вісім звуків. Вони поділяються на дві групи: голосні та приголосні. Голосні звуки творяться лише за допомогою голосу. Усього є шість голосних: [а], [о], [у], [е], [и], [і].

Розрізняємо наголошені й ненаголошені голосні. Якщо на голосний звук при вимові падає наголос, то він наголошений, а якщо наголос не падає, то звук ненаголошений. Щоб дізнатися, як правильно наголошувати слова, потрібно користуватися словниками: орфоепічним, орфографічним, тлумачним.

Голосні звуки є складотворчими: скільки у слові голосних, стільки й складів. Напр.: у слові *кориця* два ненаголошені голосні [о], [а] та один наголошений звук: [и]. Слово має три склади: ко-ри-ця.

Приголосні звуки утворюємо за допомогою голосу та шуму або тільки шуму. Усього є тридцять два приголосні звуки: [б], [в], [г], [ґ], [д], [д'], [ж], [дж], [з], [з'], [дз], [дз'], [й], [к], [л], [л'], [м], [н], [н'], [п], [р], [р'], [с], [с'], [т], [т'], [ф], [х], [ц], [ц'], [ч], [ш].

За участю голосу приголосні звуки поділяють на сонорні та шумні. Сонорні звуки – це приголосні звуки, при творенні яких голос переважає над шумом. В українській мові дев'ять сонорних приголосних звуків: [в], [й], [м], [н], [н'], [л], [л'], [р], [р']. Шумні звуки – це приголосні звуки, у творенні яких переважає шум.

В українській мові є двадцять три шумні звуки:

– дзвінкі приголосні [б], [д], [д'], [з], [з'], [дз], [дз'], [ж], [дж], [г], [г], у яких шум переважає над голосом.

– глухі [п], [ф], [т], [т'], [с], [с'], [ц], [ц'], [ш], [ч], [к], [х], у яких голос узагалі відсутній.

Окремі звуки характеризуються специфічним звучанням. Це шиплячі й свистячі, які можна поставити між собою у відповідність:

– шиплячі [ш] – [ж], [ч] – [дж];

– свистячі [с] [с'] – [з] [з'], [ц] [ц'] – [дз] [дз'].

4.2 Робота з роздавальним матеріалом (опрацювання таблиці)

Щоб передати на письмі звучання слова, слід користуватися звуковим записом – фонетичною транскрипцією.

У транскрипції	Приклади
Запис беремо у квадратні дужки	[каліна]
Кожен звук позначаємо окремою буквою, при цьому не використовуємо букви я, ю, є, ї, ь, щ та великі букви	яма [йа́ма] Тарас [тарас]
Якщо у слові два й більше складів, позначаємо місце наголосу	[пóдорож]
М'якість приголосного позначаємо скісною рисочкою вгорі [']	день [ден']
Напівпом'якшеність позначаємо знаком у вигляді коми вгорі [,]	білка [б'ілка]
Довгі звуки позначаємо двокрапкою	знання [знан':а]
Звук, до якого наближається вимова основного звука, позначаємо маленькою буквою вгорі	село [се ^н ло]

V. Закріплення вивченого матеріалу

5.1 Тренувальні вправи

Вправа 1. Вписати пропущені голосні звуки у поданих словах так, щоб вони змінили значення слів кожної пари.

Л..па – л..па, с..м – с..м, б..к – б..к, л..к – л..к, сл..ви – сл..ва, к..т – к..т.

Вправа 2. Замість пропусків вставити потрібні букви у словах, визначити наголос. Зробити фонетичну транскрипцію п'ятьох слів (на вибір).

Ож..ледиця, др..жати, ож..вати, л..генький, ел..гантний, в..шневий, кл..котіти, евр..ка, н..зенько, адр..сат, кр..ниця, дал..чінь, з..рно, л..ман, м..даль, ваз..лін, ш..рокий, вер..сень, чер..да, трен..р, пш..ниця, велос..пед, бр..ніти, н..потріб, ц..ферблат, гл..бочінь, б..регти, п..ньок, м..тро, мат..матика, ж..брак.

Вправа 3. Записати слова фонетичною транскрипцією.

Голубка, плющ, Київ, п'ять, воїн, святковий, дерев'яний, черепаха, жовкнути, гілля, мільярд, боротьба, сьогодні, Україна.

Вправа 4. Записати слова фонетичною транскрипцією та підкреслити ті, у яких буквосполучення *дж* і *дз* позначають один звук.

Дзига, піджимати, джинси, віджовтіло, саджати, підземний, дзьоб, відзначати, Джордж.

5.2 Мовне конструювання

У поданих словах замінити глухий приголосний на парний йому дзвінкий так, щоб утворилось нове слово.

Слива, серп, шити, суп, куля.

5.3 Робота з поетичним текстом

Прочитати вірш та вписати слова, у яких є звук [л]. Яке слово відіграє значну роль у поезії? Чому, на вашу думку, авторка вживає його так часто?

Ох, липню, я до тебе липну,
ти мушиш Перемогу принести,
я до війни ніяк не звикну,
я хочу миру, друже, поможи!
А липень глянув хмарами із неба,

дихнув на мене ніжно вітерцем:
я розумію, миру всім нам треба
і підморгнув грайливо промінцем.
А я до липня, дійсно, дуже липну,
я лиш одне йому повторюю щораз:
я, липню, вже від тебе не відлипну,
пообіцяв – зроби, то мій тобі наказ!
А липень сонцем усміхнувся до мене
і кинув променем палкий привіт,
то Україна, липню, просить в тебе,
нам миру треба, хай почує світ.
Зашелестіло листя, липень бродить,
розпочинає він свою ходу,
пообіцяв нам мир – нехай так зробить,
я не відлипну, липню, я вже йду!

(Валентина Грещук)

5.4 Перегляд відеоматеріалу на платформі YouTube за допомогою QR-коду

5.5 Закріплення теоретичного матеріалу

Складання мапи (малюнка) звуків української мови.

VI. Підсумок уроку. Оцінювання

VII. Домашнє завдання

Опрацювати §17. Виконати вправу 172, с. 74.

Тема: Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт (5 клас).

Мета:

навчальна: закріпити знання учнів про український алфавіт; виробити навички розмежування понять “звук” та “буква”; сформувані вміння розташовувати слова в алфавітному порядку;

розвивальна: розвивати пам'ять, усне та писемне мовлення учнів, уміння працювати самостійно та колективно, орфоепічну пильність;

виховна: виховувати почуття гордості за український народ, його мистецьке обдарування.

Тип уроку: узагальнення нових знань.

Методи та прийоми: тренувальні вправи, робота з підручником, робота з поетичним текстом, інтерактивні методи.

Внутрішньопрредметні зв'язки: лексикологія, морфологія.

Міжпрредметні зв'язки: українська література, основи здоров'я.

Очікувані результати: учні поглиблюють та закріплюють знання про український алфавіт; уміють розмежовувати поняття “звук” та “буква”; удосконалюють навички власного правопису та мовленнєвої культури.

Обладнання: підручник з української мови для 5 класу, проектор із презентацією, таблиця, карта України.

Література:

1. Грещук Валентина. Ми зустрінемося там, де не буде війни... : збірка поезій. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. 152 с.
2. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.
3. Збірник дидактичних вправ “Фонетика, орфоепія, орфографія”. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicni-materializbirnik-didakticnih-v-pravfonetikagrafikaorfografia-157012.html>
4. Пентиліук М.І., Бакум З.П., Горошкіна О.М. та ін. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів / за редакцією Пентиліук М.І. Київ : Ленвіт, 2010. 136 с.

5. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / уклали А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко. Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024. 44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>
6. На Урок. Презентація “Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт. Співвідношення звуків і букв”. URL: <http://surl.li/lurgkm>
7. LearningUa. Досліджуємо позначення звуків на письмі. Урок 4. Українська мова. 5 клас, 2023. YouTube.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rbYLbWluYHo>

Хід уроку

I. Організаційний момент

1.1 З'ясування емоційної готовності учнів до уроку

1.2 Перевірка присутності/відсутності

II. Актуалізація опорних знань

2.1 Гра “Так/ні”

Звук – найменша неподільна одиниця мовлення.

На письмі звуки мовлення передаються літерами.

В українській мові 38 звуків.

В українській мові 7 голосних.

В українській мові 38 приголосних.

Голосні звуки творяться за допомогою голосу.

Приголосні творяться лише за допомогою шуму.

Передати звуки на письмі можна за допомогою фонетичної транскрипції.

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Вивчення нового матеріалу

4.1 Слово вчителя

Відомо, що букви першими створили фінікійці, які жили понад дві тисячі років тому. Їхні літери позначали тільки приголосні звуки. На основі фінікійського буквеного письма створили свій алфавіт

греки. Поступово письмо удосконалювалося та поширювалося. Згодом писемність опанували слов'янські народи.

Слово “алфавіт” прийшло до нас із грецької мови. Перша буква в цій мові має назву “альфа”, а друга – “віта”. Так і утворилося слово “алфавіт”. Алфавіт – це сукупність букв, розміщених в усталеному порядку. В українському алфавіті 33 букви.

В українській мові здебільшого одній букві відповідає один звук. Проте, є букви, які можуть позначати два звуки, або ж дві букви позначають один звук. Розглянемо таблицю.

Співвідношення букв та звуків	
Букви	Що позначають
щ	Позначає два звуки: щука [шчúка]
ї	Позначає два звуки: їсти [йїсти]
дж, дз	1. Злиті звуки [дж], [дз]: ходжу [ходжú], дзига [дзіга] . 2. Окремі звуки [д] і [ж], [д] і [з], якщо [д] належить до префікса, а [ж], [з] – до кореня: підземний [п'ідзémний]
я, ю, є	1. Один звук [а], [у], [е] та м'якість (напівпом'якшеність) приголосного, якщо стоять після букви на позначення приголосного: маля [мал'á] . 2. Два звуки [йа], [йу], [йе], якщо стоять на початку слова, а також після голосного, апострофа чи м'якого знака: яма [йáма], моє [мойé], м'яч [мйáч], мільярд [м'іл'йáрд]

Ь	Позначає м'якість приголосного: день [ден']

4.2 “Коло ідей”

Запитання 1. На мить уявімо, що алфавіту немає, проте є всі знаки письма, у тому числі й літери. Як це вплинуло б на життя людей?
Методична ремарка. Якщо учням важко одразу відповісти на це запитання, то конкретизуємо: Як шукатиме бібліотекар потрібну книжку? Чи зручно буде вчителю знайти у списку учнів класу потрібне прізвище?

Запитання 2. Чому так важливо знати алфавіт?

V. Виконання вправ для закріплення вивченого матеріалу

5.1 Робота біля дошки

Записати назви областей України в алфавітному порядку:

Харківська, Запорізька, Дніпропетровська, Полтавська, Сумська, Миколаївська, Луганська, Волинська, Закарпатська, Київська, Донецька, Львівська, Чернігівська, Івано-Франківська, Тернопільська.

5.2 “Хвилинка – цікавинка”

Чого багато має болото, менше – озеро, ще менше – море, а зовсім не має річка?

Що мають дуб, бузок, яблуня, груша, але не мають ні граб, ні ясен, ні клен, ні слива?

Перетворіть маленьку комаху на морського рака, відкинувши одну літеру.

Перетворіть рослину на комаху, яка нагадує бджолу, відкинувши один звук.

Від назв яких двох букв стає жарко, гаряче?

Який молочний продукт можна перетворити на злак, прочитавши справа наліво?

Що знаходиться посередині школи?

5.3 Робота з поетичним текстом

Виписати з вірша слова, у яких букви я, ю, є, ї позначають два звуки. Записати фонетичною транскрипцією слова українське, найцінніше.

Я хочу чути українське слово,
я ним і дихаю, і плачу, і живу,
мені від нього на душі так світанково,
сміюсь я словом й боротьбу свою веду!
Мені із ним в житті так пощастило,
я ще з дитинства словом дорожу,
тепер воюю ним і б'ю щосили,
я в ньому найцінніше бережу!
У ньому – татова любов і колискова мами,
у ньому – синє небо і густі ліси,
я з словом вже давно іду світами,
без слова я, як квітка без роси!
Я словом зранку сонце зустрічаю
і починаю словом кожний день,
я з словом щось знаходжу і втрачаю,
із слів складаю вірші для пісень!
Моє ти рідне, українське слово,
ти – воїн мій, я в тебе – командир,
у нас до Перемоги все готово,
тож прозвучи нарешті: “В Україні – мир!”

(Валентина Грещук)

5.4 Тренувальна вправа

Записати назви дерев у алфавітному порядку:

каштан, ясен, липа, верба, клен, граб, тополя, береза, яблуня,
дуб, осика, смерека, ялина, сосна.

5.5 Робота з QR-кодами

Просканувати QR-код та виконати вправу, розподіливши слова у три колонки: у першу – ті, у яких звуків більше ніж букв; у другу – ті, у яких букв більше ніж звуків; у третю – ті, у яких однакова кількість букв та звуків.

Перегляд відеоматеріалу на платформі YouTube “Досліджуємо позначення звуків на письмі”, зашифрованого у QR-кодi.

VI. Підсумок уроку

6.1 Вправа “Шифрувальник”

Розшифрувати українське народне прислів'я, користуючись алфавітом.

24, 15, 18, 11, 10, 12, 29, 24, 15, 1, 14, 18, 7, 2, 24, 15, 3, 11, 1, 6, 24, 17, 15, 11.

Пояснення вчителя. В алфавіті кожна буква має свій порядковий номер. За ним можна зашифрувати чи розшифрувати слово або фразу.

6.2 Оцінювання учнів

VII. Домашнє завдання

Записати прізвища однокласників у алфавітному порядку. Скласти твір-мініатюру, в якому кожне наступне слово буде розміщене в алфавітному порядку.

Зразок: *Андрій був веселою, грайливою дитиною Журливого Захара.*

Тема: Найпоширеніші випадки чергування голосних та приголосних звуків (5 клас).

Мета:

навчальна: ознайомити п'ятикласників із найпоширенішими випадками чергування голосних та приголосних звуків; удосконалити навички орфографічної грамотності; навчити правильно застосовувати вивчені орфограми на практиці;

розвивальна: розвивати орфоепічні навички, спостережливість, здатність до узагальнення та систематизації навчального матеріалу;

виховна: виховувати любов до рідного слова, зацікавлення до історії свого народу.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи та прийоми: бесіда, пояснення, тренувальні вправи, спостереження, робота з підручником, інтерактивні методи.

Внутрішньопредметні зв'язки: лексикологія, морфологія.

Міжпредметні зв'язки: українська література, історія.

Очікувані результати: учні розпізнають у словах явища чергування голосних та приголосних звуків; вимовляють слова відповідно до орфоепічних норм; знаходять та виправляють орфографічні та орфоепічні помилки у словах.

Обладнання: підручник з української мови для 5 класу, опорні таблиці, проектор із презентацією, орфографічний словник.

Література:

1. Бурячок А.А. Орфографічний словник української мови. Київ : Наукова думка, 2000. 400 с.
2. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.
3. Збірник дидактичних вправ “Фонетика, орфоепія, орфографія”. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicni-materializbirnik-didakticnih-v-pravfonetikagrafikaorfografia-157012.html>
4. Пентиліук М.І., Бакум З.П., Горошкіна О.М. та ін. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах :

посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів / за редакцією Пентилюк М. І. Київ : Ленвіт, 2010. 136 с.

5. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / уклали А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко. Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024. 44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>

Хід уроку

I. Організаційний момент

1.1 З'ясування емоційного стану учнів

1.2 Перевірка присутності/відсутності

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Пояснення нового матеріалу

3.1 Слово вчителя

При зміні форм слів та творенні інших слів деякі голосні та приголосні звуки можуть замінювати один одного, тобто чергуватися. Чергування звуків в українській мові має історичний характер, відбиває дуже давні зміни в мові.

Запам'ятайте! Відбувається чергування звуків, а не літер.

Чергування голосних

Звуки, що чергуються	Випадки чергування	Приклади
о, е з і	[о] та [е] вимовляємо у відкритих складах, [і] – у закритому складі	<i>кiнь – коні</i> <i>сiл – села</i>
о з а	[а] вимовляємо у корені слова перед наголошеним суфіксом -а- , (-я-)	<i>гонити – ганяти</i>
е з о	Звуки чергуються після шиплячих [ч], [ш], [ж], [дж]	<i>шести – шостий</i>
е з і е з и	[і] або [и] вимовляємо у корені слова перед суфіксами -а- , (-я-) , -ува-	<i>пекти – випікати</i>

Чергування приголосних звуків

У корені слів чергуються приголосні звуки: [г], [к], [х] із [ж], [ч], [ш] та [з'], [ц'], [с'].

Звуки, що чергуються	Приклади
[г] – [ж] – [з']	<i>нога – ніжка – на нозі</i> <i>книга – книжка – у книзі</i>
[к] – [ч] – [ц']	<i>рука – ручка – у руці</i> <i>око – очі – в оці</i>
[х] – [ш] – [с']	<i>вухо – вушко – у вусі</i> <i>муха – мушка – мусі</i>

Зміна звука у корені не змінює сам корінь. Такі слова все одно залишаються спільнокореневими, якщо корені мають одне й те саме значення.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

4.1 Робота на онлайн-платформі

Виконання вправи на платформі LearningApps за допомогою QR-коду.

4.2 Тренувальні вправи

Вправа 1. Прочитати текст та знайти слова, у яких відбувається чергування голосних звуків.

Здавна в Україні жили чумаки. Вони возили сіль на великих возах. У кожний віз були запряжені воли. Віл рухався не так швидко,

як кінь. Їхній маршрут пролягав до Криму, який був важливим центром видобутку солі. Мало хто знає, що чумацтво виникло ще в древні часи Київської Русі, тому що вже тоді з її земель валки хоробріх і кмітливих людей відправлялися в далекі мандри. Саме тоді й був прокладений їхній основний маршрут, що називався Великим Чумацьким Шляхом, який подекуди перетинався зі знаменитим “шляхом із варяг у греки”. Наших чумаків зустрічали не тільки в Криму або в Карпатах, вони часто заходили й на Дон, де навантажували вози рибою й везли її у свої краї. Бували й у різних європейських містах на ярмарках, де скуповували весь необхідний для України товар.

Вправа 2. Знайти у реченнях слова, у яких можливі чергування [o], [e] з [i].

Піснею лечу я над простором нив (В. Сосюра). Уночі панують сови і сичі (Нар. твор.). Василів вечір додає дня на курячу ніжку (Нар. твор.). Знайся кінь із конем, а віл з волом (Нар. твор.). Гудуть, як бджілки (Нар. твор.). У піднебессі тісно кольорам (Л. Костенко). Прив’язавши коня до воріт, Гнат пішов у хату (Г. Тютюнник).

Вправа 3. Прочитати слова. Звернути увагу на зміну голосних звуків у коренях слів та вказати, які звуки чергуються (усно).

- а) коня – кінь, печі – піч;
- б) воза – віз, речі – річ;
- в) носа – ніс, осені – осінь;
- г) коса – кіс, лебеді – лебідь.

Вправа 4. Змінити слова так, щоб у корені відбулося чергування голосного звука.

Ночі, речі, болю, коти, воли, роги, столи, ножі, громи.

Вправа 5. Дібрати до поданих слів споріднені так, щоб у корені звук [o] змінився на [i].

Зоря, нора, школа, робота, гора, кінь, ягода.

Вправа 6. Записати речення, вставляючи подані в дужках іменники у формі кличного відмінка.

Терпи, (козак), горе, то будеш пити мед. Не дай (Бог) в чужій хаті жити й чужу піч топити. Коли гаряче, студи, (юнак). Ой не шуми, (луг), дібровою дуже. Їж, (вовк), лозу, коли овець немає (Нар. твор.).

Вправа 7. Змінити слова так, щоб у корені відбулося чергування приголосних. Скласти із двома словами (на вибір) речення.

Дорога, щука, берег, рука, книга, пух, муха, кожух, нога.

Вправа 8. Поставити слова, що в дужках, у потрібну форму. Пояснити чергування, які відбулися.

Без трудів не їстимеш (пиріг). Віл (кінь) шукає, а кінь його виглядає. Два (кіт) в одному мішку не помиряться. Хочеш їсти калачі, не сиди на (піч). Швець без (чоботи), а тесля без (ворота).

Вправа 9. Розподілити слова у дві колонки: у першу – слова, у яких відбувається чергування голосних; у другу – слова, у яких відбувається чергування приголосних.

Пекти – випікати; крига – крижина; котити – катати; берег – узбережжя; нести – носити; клонити – кланятися; рух – у русі, свекруха – свекрушин; мести – замітати; вечоріє – вечір; брести – бродити; гонити – ганяти; деру – задирати; воля – вільний.

V. Підсумок уроку. Оцінювання

VI. Домашнє завдання

Опрацювати §27, 28 . Виконати вправу 290, с. 118.

Додаток Х. Конспекти уроків (Орфографія)

Тема: Спрощення в групах приголосних (5 клас).

Мета:

навчальна: розкрити особливості такого мовного явища, як спрощення в групах приголосних; удосконалити навички правильного написання слів, у яких відбувається спрощення; навчити учнів вирізняти слова зі спрощенням у реченнях;

розвивальна: розвивати культуру мовлення, орфографічні та орфоепічні навички п'ятикласників;

виховна: виховувати любов до милозвучності української мови.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи та прийоми: аналіз, бесіда, метод гри, робота з підручником, тренувальні вправи, робота зі словником, інтерактивні методи.

Внутрішньопредметні зв'язки: лексикологія, морфологія.

Міжпредметні зв'язки: українська література, природознавство.

Очікувані результати: учні можуть пояснити явище спрощення в групах приголосних; називають основні види спрощення; знають винятки, у яких не відбувається спрощення; уміють правильно писати й вимовляти слова зі спрощенням.

Обладнання: підручник з української мови для 5 класу, роздавальний матеріал у вигляді таблиці, орфографічний словник.

Література:

1. Заболотний В.В., Заболотний О.В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.

2. Крилаті вислови і цитати про українську мову, які актуальні досі.

URL: <http://surl.li/lswabg>

3. Орфографічний словник української мови. URL:

<https://559.slovaronline.com/>

4. Спрощення в групах приголосних. URL: <http://surl.li/dgaepu>

5. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / уклали А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко.

Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024. 44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>

6. Фізкультхвилинка “Мандрівка Україною”.

URL: <https://mamabook.com.ua/patriotuchni-fizkulthvulunku/>

Хід уроку

I. Організаційний момент

1.1 Привітання вчителя

1.2 Перевірка присутності/відсутності

II. Актуалізація опорних знань

2.1 Гра “Продовжи речення”

Розділ мовознавства, який вивчає звуковий склад мови – це...

Усі звуки мови поділяються на...

Приголосні поділяються на: глухі, ...

III. Пояснення нового матеріалу

3.1 Слово вчителя

Українська мова є дуже милозвучною, тому коли в ній виникає збіг кількох приголосних звуків, які ускладнюють вимову, то “незручний” звук ми пропускаємо, тобто спрощуємо для себе вимову. У результаті мовлення стає милозвучнішим, а вимова – легшою. Випадання одного зі звуків у групі приголосних називають спрощенням. Спрощення відбувається не тільки у вимові – воно позначається й на письмі. Розглянемо таблицю:

стн – сн	<i>радість – радісний</i>
стл – сл	<i>щастя – щасливий</i>
здн – зн	<i>проїзд – проїзний</i>
ждн – жн	<i>тиждень – тижневий</i>
рдц – рц	<i>сердечний –</i>

	<i>серце</i>
ЗКН – ЗН	<i>брязкіт – брязнути</i>
СКН – СН	<i>тріск – тріснути</i>
СЛН – СН	<i>ремесло – ремісник</i>

Винятки: кістлявий, пестливий, хвастливий, шістнадцять, зап’ястний, хворостняк, вискнути, випускний, тоскно, скнара, скніти.

Спрощення не позначається на письмі:

– в іншомовних словах: *баласт – баластний, контраст – контрастний, компост – компостний, агент – агентство, турист – туристський;*

– у групі *стц* у формах давального відмінка: *артистка – артистці;*

– у групі *стч* у присвійних прикметниках: *невістка – невістчин.*

3.2 Опрацювання таблиць із підручника на с. 110

IV. Закріплення вивченого матеріалу

4.1 Тренувальні вправи

Вправа 1. Знайти у реченнях слова, у яких відбувається спрощення, а також винятки. Зробити фонетичну транскрипцію слова *щасливий* та з’ясувати, чи однакова в ньому кількість букв та звуків. Що означає фразеологізм “*мов горохом сипав*”?

Далеко там, де неба грані, є край щасливий, дорогий (В. Сосюра). Листа написано на шістнадцяти сторінках жовтого шершавого паперу (Ю. Яновський). Серце – центральний орган кровоносної системи у вигляді м’язового мішка, ритмічні скорочення якого забезпечують кровообіг. Мати увечері своїм пестливим голосом нашепче дитині про любов до всього живого (П. Мирний). Іван був радісний, веселий, дробцював короткими ногами і все говорив та й говорив, мов горохом сипав (М. Коцюбинський).

Вправа 2. Від поданих іменників утворити прикметники та поділити їх на три групи: а) у яких відбувається спрощення у вимові та на письмі; б) у яких відбувається спрощення лише у вимові; в) у яких не відбувається спрощення. За допомогою тлумачного словника з'ясувати значення слів *компост, баласт*.

Тиждень, випуск, невістка, серце, проїзд, студент, баласт, щастя, зап'ястя, радість, компост, шістнадцять.

Вправа 3. Вставити у словосполучення пропущені літери, де це потрібно. Із одним словосполученням (на вибір) скласти речення. Розібрати за будовою слова *сухий, корисна*.

Сухий хворос..няк, корис..на їжа, контраст..ний душ, пес..ливі слова, кіс..лява рука, тиж..невий випуск, рідкіс..ний птах.

Вправа 4. Підкреслити у словах орфограму “Спрощення в групах приголосних”.

Швидкісний, пестливий, гігантський, туристський, проїзний, хвастнути, захисний, злісний, шелесне, заздрісний, медалістці, усний, цілісний, тижневик, обласний.

Вправа 5. Знайти, обґрунтувати та виправити можливі помилки у словах.

Совісний, тиждня, доблестний, якісний, злістний, жалісливий, радістний, пестливий, улестливий, буревісник, контрастний, пістний.

4.2 Робота з підручником

Колективне виконання вправи 269, с. 111.

4.3 Робота на онлайн-платформі

Виконання вправи на платформі LearningApps за допомогою QR-коду.

V. Підсумки уроку

5.1 Мовна гра

За допомогою гри ми перевіримо, наскільки ви були уважними на уроці. Запам'ятайте правила: якщо у слові відбувається спрощення приголосних, то плескайте в долоні, а якщо не відбувається – не плескайте. Слова для гри: *щасливий, кістлявий, виїзний, кількісний, обласний, аванпостний, пісний, шістнадцять, хворостняк, ремісник, швидкісний, заздрісний, очисний.*

5.2 Оцінювання роботи учнів на уроці

VII. Домашнє завдання

Опрацювати §26. Виконати вправу 272, с. 112.

Тема: Вимова та правопис префіксів пре-, при-, прі-, з-, зі-, із-, с-, роз-, без- (5 клас).

Мета:

навчальна: пояснити п'ятикласникам особливості вимови та правопису префіксів; сформувати вміння утворювати нові слова за допомогою префіксів, правильно визначати орфограму;

розвивальна: розвивати словниковий запас учнів, навички творчої співпраці, уміння самостійно опрацьовувати навчальний матеріал;

виховна: виховувати мовленнєву культуру учнів, зацікавленість до українських традицій та звичаїв.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи та прийоми: бесіда, робота з підручником, тренувальні вправи, інтерактивні методи, робота з поетичним текстом.

Внутрішньопредметні зв'язки: лексикологія, словотвір, морфологія.

Міжпредметні зв'язки: українська література, основи здоров'я.

Очікувані результати: учні пояснюють значення префіксів у словах; уміють розрізняти префікси й прийменники; знають і дотримуються правил вимови та правопису префіксів.

Обладнання: підручник з української мови для 5 класу, опорна таблиця, орфографічний словник.

Література:

1. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / за редакцією В.Т. Бусела. Київ : Перун, 2012. 896 с.

2. Горошкіна О.М. Сучасний урок української мови : від планування до проведення. Харків : Основа, 2010. 111 с.

3. Грещук Валентина. Ми зустрінемося там, де не буде війни... : збірка поезій. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. 152 с.

4. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.

5. Збірник дидактичних вправ "Фонетика, орфоєпія, орфографія".

URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicni-materializbirnik-didacticnih-v-pravfonetikagrafikaorfografia-157012.html>

6. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / уклали А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко. Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024. 44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>

Хід уроку

I. Організаційний момент

1.1 Психологічна вправа “Наш настрій”

Погляньте один на одного та посміхніться. Із цих промінчиків добра, що заіскрилися на ваших обличчях, ми розпочнемо урок.

II. Актуалізація опорних знань

2.1 Опитування

Як називається розділ мовознавства, який вивчає правила написання слів?

Який розділ мовознавства вивчає значущі частини слова?

Які значущі частини слова ви знаєте?

Що таке префікс? Де він стоїть у слові?

2.2 Вправа “Так або ні”

Слово складається з кореня та закінчення. (Ні)

Закінчення – це змінна частина слова, яка слугує для зв’язку слів у словосполученні та реченні. (Так)

Префікс – значуща частина слова, яка стоїть після кореня та слугує для утворення нових слів. (Ні)

Спільнокореневі слова – це слова, які мають однаковий корінь. (Так)

Не позначене буквою закінчення називають нульовим. (Так)

Незмінні слова не мають закінчень. (Так)

Слова *вода, водою, на воді* – це спільнокореневі слова. (Ні)

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми та мети уроку.

3.1 Слово вчителя

Сьогодні ми не лише навчимося правильно писати префікси *пре-, при-, прі-, з-, зі-, із-, с-, роз-, без-* у словах, а й розглянемо

особливості їх вимови, сформуємо навички утворювати нові слова за допомогою префіксів. Девізом нашого уроку буде таке прислів'я: Щоб грамотними бути, знання треба здобути.

IV. Сприйняття та засвоєння нового матеріалу

4.1 Опрацювання таблиці

Префікс	Правило	Приклад
пре-	Вказує на вищу міру ознаки, збільшену якість (його можна замінити прислівником <i>дуже</i>).	<i>превеликий, преспокійно, премудрий</i>
при-	Вказує на неповноту дії або ознаки, наближення, приєднання.	<i>приїхати, приклеїти, приморський</i>
прі-	Вживається тільки у трьох словах: <i>прізвище, прізвисько та прірва</i>	
з-	Перед буквами на позначення глухих приголосних <i>к, п, т, ф, х</i> переходить у <i>с-</i> . Перед усіма іншими буквами пишемо <i>з-</i> (зрідка <i>із-</i>).	<i>сказати, сфотографувати, спалахнути</i> <i>звести, зціпити, ізнов</i>
зі-, розі-	Вживаємо тоді, коли корінь слова починається кількома приголосними.	<i>зігнути, зіграти, зізнатися, зіпсувати</i>
роз-, без-	Завжди пишемо букву <i>-з-</i>	<i>розказати, безкоштовний</i>

4.2 Тренувальні вправи

Вправа 1. До дієслів *гнути, рвати, брати* усно додати префікси *з-, роз-*. Який звук доводиться вставляти між префіксом та коренем, щоб легше вимовляти утворене слово?

Вправа 2. Визначити префікс у поданих словах та вказати, за яких умов будемо писати букву с.

Скопіювати, спитати, стоптати, сфотографувати, схитрувати.

Вправа 3. Замінити подані словосполучення одним словом із префіксами *пре-* або *при-*.

Приєднати за допомогою гвинта; приєднати за допомогою молотка та цвяхів; приєднати за допомогою мотузки; приєднати за допомогою голки з ниткою; легкий мороз; дуже високий; не зовсім закритий; трохи покритий пилом; не повністю сісти; дуже глибокий; повернення птахів; добудувати до чогось.

Вправа 4. У поданих словах замість крапок вставити префікси *роз-*, *розі-*, *без-*, *з-*, *с-*, *зі-*.

..киснути, ..годен, ..будити, ..кінечний, ..казати, ..сохла, ..слався, ..пам'ятний, ..в'яла, ..шукати, ..бгати, ..лляти, ..шиток, ..верхньо, ..важити, ..постерігач, ..малку, ..споду, ..дерти, ..фотографувати.

Вправа 5. Дібрати до поданих слів усі можливі префікси.

Казати, питати, бити, шити, писати, робити, ховати.

V. Удосконалення загальнопізнавальних та творчих умінь

5.3 Робота на онлайн-платформі

Виконання вправи на платформі Wordwall за допомогою QR-коду.

5.4 Робота з поетичним текстом

Виписати із тексту слова з префіксами, вставивши на місці крапок потрібну букву. Пояснити написання префіксів.

Наговори́лась з лісом досхо́чу,
він ро..казав мені про все на світі,
..початку вітром навівав мелодію сумну,
а потім дарував букет із квітів!
..бирала ягоди і чула спів птахів,

що позліталися зі всього лісу,
 мені багато ліс мій ро..повів,
 допитую його, аж ніби в душу лізу.
 Та ліс ро..щедрився, ро..повідав про все,
 я чемно слухала і ягоди збирала,
 перепитала, що нам липень пр..несе,
 ліс зашумів, то відповідь мені звучала...
 Я пр..слухалася, що шепче ліс мені,
 і враз почула: липень буде мирним!

(Валентина Ґрещук)

5.5 Робота з роздавальним матеріалом

Записати слова у колонки залежно від значення префікса:

пришити, присадибний, призупинитись, придорожній, презлий,
 прибудувати, презавзятий, прилягти, прищеплювати, премудрий,
 приїздити, присісти, прибережний, приземлитися, привокзальний,
 приковувати, преніжний, прикопчений.

Неповнота дії чи ознаки	Наближення, приєднання до чогось	Знаходження біля чогось	Найвищий ступінь ознаки

VI. Підсумок уроку

6.1 Метод “Навчальний дайвінг”

VII. Оцінювання. Домашнє завдання

Виписати з орфографічного словника по три слова з префіксами
пре-, при-, прі-, з-, зі-, із-, с-, роз-, без-.

Тема: Правила вживання м'якого знака (5 клас).

Мета:

навчальна: поглибити знання учнів про вживання м'якого знака; сформувати навички правильного написання й вимови слів із м'яким знаком;

розвивальна: розвивати орфографічну пильність, грамотність, пам'ять, логічне мислення учнів;

виховна: виховувати повагу та шану до родинних цінностей.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи та прийоми: традиційні, інтерактивні, наочні, ігрові.

Внутрішньопредметні зв'язки: лексикологія, морфологія.

Міжпредметні зв'язки: українська література, історія України.

Очікувані результати: учні знають правила вживання м'якого знака, застосовують їх на практиці; помічають та виправляють помилки у своєму мовленні й мовленні однокласників; демонструють уміння правильно відтворювати на письмі вживання м'якого знака.

Обладнання: підручник з української мови для 5 класу, інтерактивна дошка, таблиця “Правила вживання м'якого знака”, картки для гри “Ти – редактор”, індивідуальні картки.

Література:

1. Горошкіна О.М. Сучасний урок української мови : від планування до проведення. Харків : Основа, 2010. 111 с.
2. Дороз В.Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : ЦУЛ, 2008. 386 с.
3. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова : підручник для 5 класу. Київ : Генеза, 2022. 240 с.
4. Збірник дидактичних вправ “Фонетика, орфоепія, орфографія”. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicni-materializbirnik-didakticnih-v-pravfonetikagrafikaorfografia-157012.html>
5. Пентиліук М.І., Бакум З.П., Горошкіна О.М. та ін. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів / за редакцією Пентиліук М.І. Київ : Ленвіт, 2010. 136 с.

6. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / уклали А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко. Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024. 44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>

Хід уроку

I. Організаційний момент

1.1 Перевірка присутності/відсутності

II. Повідомлення теми та мети уроку

Розгорніть зошити та запишіть тему уроку “Правила вживання м’якого знака”. Основним завданням нашого уроку є закріплення знань про правопис слів із м’яким знаком. На нас чекають різноманітні пригоди, завдання і, можливо, небезпека, пов’язана із грамотністю.

III. Актуалізація опорних знань

3.1 Робота біля дошки

Складання асоціативного грона на тему “Звуки мовлення”.

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

4.1 Слово вчителя

Лінгвістична казка про Ь

Була собі чарівна країна – Абетка. Жили у ній різні букви. Вони пишалися тим, що кожна з них називає якийсь звук. Літери Щ та Ї завжди ходили разом, тому що мали право позначати відразу два звуки. Інколи вони приймали у свою компанію букви Я, Ю, Є, адже ті позначали то два звуки, то один.

Одного разу букви вирішили вигнати зі своєї країни Ь, тому що він часто робив їм зауваження, коли букви сперечалися про свою важливість. “Та хто він такий? Він узагалі не позначає жодного звука! Не потрібна нам така буква!” – кричали розлючені літери. З того часу Ь став жити самотньо, а в країні Абетка запанував хаос: сплуталися значення слів, багато слів вимовлялися неправильно. Тоді літери зрозуміли, що без Ь їм не обійтися.

Щоб допомогти літерам повернути Ъ, потрібно розглянути “золоті правила” його вживання.

4.2 Пояснення нового матеріалу

Правопис слів із м'яким знаком	
пишемо:	не пишемо:
у кінці слова та складу після букв, які позначають м'які приголосні: <i>кінь, паризький, вісь, кільце</i> ;	після н перед ж, ч, ш, щ : <i>тонший, кінчик</i> . АЛЕ: <i>няньчити, няньчин, неньчин, доньчин, бриньчати, женьшень</i> .
у суфіксі -ськ-, -оньк-, -еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -цьк-, -ськ-, -зьк- : <i>людський, морський, дитинонька, маленький, козацький</i> .	після р у кінці складу чи слова: <i>Харків, чотирма, вірте</i> .
у дієсловах на -ться, -дся : <i>вчаться, погодься</i> ;	між буквами на позначення м'яких або напівпом'якшених приголосних (крім випадків, зазначених у пунктах 2, 3, 4 першої колонки): <i>волинський, кузня, промінці</i> . Виняток: <i>тьмяний, різьбяр</i> та похідні від них слова
після л перед буквою на позначення м'якого приголосного: <i>сільський, їдальня, пальці</i> ;	після л у сполученні лк, лц, лч : <i>Наталка, Наталці, Наталчин</i> (але <i>Галька, Гальці, Гальчин</i>).
у сполученнях -льц-, -льч-, -ньц-, -ньч- : <i>Гальці, Гальчин</i> (бо <i>Галька</i>), <i>неньці, неньчин</i> (бо <i>ненька</i>);	У складних числівниках у кінці першої частини, незважаючи на наступний твердий: <i>шістсот, п'ятсот, шістнадцять</i> ;

Зверніть увагу!

Коли знак м'якшення вживається у формі називного відмінка іменника, то він зберігається й у всіх інших відмінках, а також утворених від цього іменника прикметниках із суфіксом *-ин-*.

Напр.: *нянька – няньці – няньчин.*

Коли ж у називному відмінку знака м'якшення немає, то й у інших відмінках і прикметниках на *-ин-* його не пишемо.

Напр.: *Наталка – Наталці – Наталчин.*

4.3 Робота у зошиті

Записати слова у дві колонки: у першу – ті, які пишуться з м'яким знаком, у другу – ті, які пишуться без м'якого знака.

Уман..щина, лял..ка, юн.., кров.., автор..ський, різ..кий, авос..ка, м'якен..ко, олен.., аптекар.., якийс.., сіл..с..кий, т..мяний, жен..шен..

V. Закріплення знань, умінь та навичок

5.1 Виконання вправ

Вправа 1. Подані в транскрипції слова записати відповідно до орфографічних норм.

[т'м'аний], [л'в'івський], [зустр'їнуц':а], [пов'їл'но], [с'ома], [бород'ба́], [с'їл':у], [старéсен'кий], [кол'орóвий], [м'їл'йон], [пáл'ц'а], [кóлец':а].

Вправа 2. Подані іменники стоять у давальному відмінку однини. Усі приголосні перед *-ці* вимовляються м'яко. Записати слова у дві колонки: у першу – ті, які пишуться із м'яким знаком; у другу – ті, які пишуться без м'якого знака.

Квіт..ці, жін..ці, бджіл..ці, очеретян..ці, жмен..ці, гус..ці, свин..ці, галуз..ці, стеблин..ці, кізон..ці, мис..ці, снігурон..ці, нен..ці, колис..ці, оболон..ці, нян..ці, тріс..ці, сопіл..ці.

Вправа 3. Переписати прислів'я, уставляючи на місці крапок пропущені літери.

Кожний молодец.. на свій взірец..

Наш господар молоден..кий, під ним коник воронен..кий

Без гет..мана війс..ко гине

Не сун.. носа до чужого проса

Бджола летит.. там, де мед пахне

Хто в темряву дивит..ся, той од світла кривит..ся

Вправа 4. Від поданих слів утворити та записати спільнокореневі слова зі значенням здрібнілості та пестливості за допомогою суфіксів *-еньк-, -оньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-*.

Напр.: *серце – серденько.*

Голова, голубка, тонкий, бабуся, рідний, рука, малий, вузький.

5.2 Дидактична гра “Я – редактор”

Виправити помилки у словах:

стародавній, рибальчин, кузья, льється, навчаються, чорнесенкий, сусідонці, близький, вінетка, Харків, шістьнадцять, майбутнє, вузький, збираються, квітонці, український, криворізький, гриляж.

5.3 Дидактична гра “Спіймай слово”

Інструкція: учні плескають у долоні, коли вчитель називає слово зі знаком м’якшення.

Маленький, найменший, козацький, вітерець, вінця, бджілці, різьбяр, няньчити, спальня, Наталчин, сьогодні, тьмянний, радість, сміх, камінчик, робиться, досьє, ескадрилья.

5.4 Робота з текстом

Виписати із тексту слова з м’яким знаком та пояснити його вживання. Скласти з двома словами (на вибір) власні речення.

Часто зустрічався на Січі синьо-жовтий прапор. Уважно подивіться на кольорову репродукцію картини Іллі Рєпіна “Запорожці пишуть листа турецькому султанові”. Поміж іншими знаменами ви побачите на ній і синьо-жовте. Воно виникає зі зруйнуванням Січі, а відроджується лише у березні 1918 року як жовто-блакитний державний прапор Української Народної Республіки. Ці кольори символізували чисте небо і житнє поле, тобто мир.

5.5 Словниковий диктант

Селян..ський, братс..кий, тон..ший, красун..чик, смієт..ся, нян..чити, азовс..кий, мен..ший, уман..ський, різ..бяр, посол..ський, барабан..щик, брин..чати, крад..кома, кін..чик, стеблин..ці, т..мянний, бат..ківс..кий, мелітопол..с..кий, п’ят..сот, ремін..чик, рибал..ці, корін..ці, ц..вірінькати, дон..чин, сіл..с..кий, камін..чик, Уман..щина.

5.6 Робота на онлайн-платформі

Виконання вправи на платформі LearningApps за допомогою QR-коду.

VI. Підсумок уроку

6.1 Мікрофон

Сьогодні на уроці ми вивчали...

Найскладнішим для мене було...

Я навчився (навчилася)...

6.2 Оцінювання учнів

VII. Домашнє завдання

Опрацювати §25. Виконати вправу 261, с. 108.

Тема: Подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних (5 клас).

Мета:

навчальна: поглибити знання учнів про подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних; навчити розрізняти подвоєння букв та подовження м'яких приголосних; виробити уміння правильно вимовляти слова із подвоєними буквами;

розвивальна: розвивати орфографічні та орфоепічні навички; уміння користуватися орфографічним словником;

виховна: виховувати повагу до краси та багатства української мови.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи та прийоми: бесіда, спостереження та аналіз мовних явищ, тренувальні вправи, інтерактивні методи, робота з орфографічним словником, робота з підручником, робота з текстом.

Внутрішньопредметні зв'язки: словотвір, лексикологія, морфологія.

Міжпредметні зв'язки: українська література, природознавство.

Очікувані результати: п'ятикласники поглиблюють, узагальнюють та систематизують знання про подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних; навчаються розрізняти подвоєння букв та подовження м'яких приголосних; удосконалюють свої орфоепічні та орфографічні навички; уміють користуватися орфографічним словником.

Обладнання: підручник з української мови для 5 класу, дидактичний матеріал у вигляді таблиць, орфографічний словник.

Література:

1. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / за редакцією В.Т. Бусела. Київ : Перун, 2012. 896 с.

2. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова : підручник для 5 класу. Київ : Генеза, 2022. 240 с.

3. Збірник дидактичних вправ “Фонетика, орфоепія, орфографія”.

URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicni-materializbirnik-didacticnih-v-pravfonetikagrafikaorfografia-157012.html>

4. Семенченко М.А. Виховання інтересу до мови. *Українська мова і література в школі*. 1968. №3. С. 65–67.

5. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / уклали А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко. Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024. 44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>

Хід уроку

I. Організаційний момент

1.1 *Налаштування емоційного стану учнів*

1.2 *Перевірка присутності/відсутності*

II. Актуалізація опорних знань

2.1 *Метод “Мозковий штурм”*

Що вивчає орфографія?

Пригадаймо класифікацію приголосних звуків в українській мові.

Що таке корінь, префікс і суфікс слова?

III. Мотивація навчальної діяльності

Виберіть твердження, яке вам найбільше до душі:

Я – творча особистість.

Я думаю, аналізую.

Я вчуся висловлювати свої думки.

Я, помилившись, міркую далі.

Я хочу більше дізнатися про правопис слів моєї рідної мови.

Я намагатимуся отримати найкращу оцінку.

IV. Повідомлення теми та мети уроку

V. Сприйняття та засвоєння нового матеріалу

5.1 *Опрацювання теоретичного матеріалу. Пояснення вчителя*

У деяких випадках приголосні звуки вимовляємо довше, ніж звичайно. На письмі такі звуки позначаємо подвоєними буквами, а в транскрипції – значком [:]. Напр.: *осінній* [ос'ін:ій].

Збіг приголосних

Коли збігаються два однакові приголосні звуки, то пишемо дві однакові букви. Приголосні можуть збігатися на межі:

Префікса та кореня	<i>оббігти, відділити</i>
Кореня та суфікса	<i>денний, розрісся</i>
Двох суфіксів	<i>глибинний, письменник</i>
Частин складного слова (такі слова мають два корені)	<i>спорттовари, спецієх</i>

Зверніть увагу! З подвоєними буквами пишемо також слова: *священник, Вінниця, Ганна, ссавець, лляний.*

Написання -НН-	
Якщо основа слова закінчується на -н- і до цього слова додаємо суфікс -н- , то маємо подвоєння – нн . Напр.: <i>сонний</i> .	
У прикметниках, утворених за допомогою суфіксів -ан- , (-ян-) , -ин- , -їн- , букву н не подвоюємо.	
Пишемо НН	Пишемо Н
екран + н = екранний	глина + ян = глиняний
родина + н = родинний	бджола + ин = бджолиний
глибина + н = глибинний	соловей + їн = солов'їний

VI. Закріплення знань, умінь і навичок

6.1 Робота з підручником

Виконання вправ 343, 346, с. 140-141.

6.2 Тренувальні вправи

Вправа 1. Списати слова, вставивши пропущену букву (де потрібно). Обґрунтувати написання.

Гречан..ий, зав..ишки, вітамін..ий, годин..ик, орлин..ий, ран..ій, письмен..ик, бджолин..ий, роз..броїти, від..алік, ден..ий, зав..ід..ілу, олов'ян..ий, туман..ий, сезон..ий, глинян..ий, тварин..ий, мільйон..ий, вугіл..я, цін..ик.

Вправа 2. Утворити та записати слова з подвоєними буквами, додаючи до слів суфікс -н-. Підкреслити та пояснити орфограму.

Телефон, рівнина, судина, баштан, полудень, туман, вікно, істина, день, закон, вершина.

Вправа 3. Розподілити слова у три колонки: у першу – слова, у яких відбувається збіг приголосних на межі префікса та кореня; у другу – на межі кореня та суфікса; у третю – на межі двох суфіксів.

Віддати, телефонний, священник, віддаль, балконний, роззутися, глибинний, бетонний, заввишки, віконниця, беззубий, родинний, законно, приймає.

6.3 Робота на онлайн-платформі

Виконати вправу на платформі LearningApps за допомогою QR-коду.

6.4 Робота з текстом

Виписати з тексту слова, у яких відбувається явище подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних. У кожному слові позначити збіг приголосних графічно.

Мова – це духовна скарбниця нації, її серце. Вона є чарівним інструментом, що перетворює думки на слова. Саме у слові культурна сила народу. Наша мова мала складний шлях розвитку і пройшла через численні заборони. Українці щоденно об'єднувалися та робили все для того, щоб їхнє слово вдосконалювалося та передавалося нащадкам з покоління в покоління. Українською мовою писали свої

невмирущі твори найвизначніші письменники та поети, як-от: Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка. Ми повинні віддячити їм шаную. Мова – це не лише засіб спілкування, а й дзеркало нашої душі. Бережімо її, плакаймо, адже вона – наше найцінніше багатство.

VII. Підсумок уроку

7.1 Оцінювання учнів

VIII. Домашнє завдання

Скласти твір на одну з тем, використовуючи слова, у яких відбувається збіг приголосних. Теми на вибір: “Мова та її значення у сучасному житті”, “Чим можуть пишатися українці”, “За що я люблю свою Батьківщину?”.

Додаток XI. Конспекти уроків (Орфоепія)

Тема: Вимова голосних. Позначення на письмі ненаголошених [e], [и] в коренях слів. (5 клас).

Мета:

навчальна: ознайомити учнів із правилами вимови голосних звуків; навчити позначати на письмі ненаголошені [e], [и] в коренях слів; удосконалити вміння правильно записувати слова фонетичною транскрипцією;

розвивальна: розвивати вміння знаходити у слові потрібну орфограму та обґрунтовувати її відповідним правилом; уміння працювати з орфографічним словником;

виховна: виховувати почуття толерантності, співпереживання та взаєморозуміння.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи та прийоми: спостереження, бесіда, аналіз, тренувальні вправи, робота з підручником.

Внутрішньопредметні зв'язки: морфологія, лексикологія.

Міжпредметні зв'язки: українська література, історія.

Очікувані результати: учні правильно вимовляють голосні звуки, уміють правильно позначати на письмі ненаголошені [e], [и] в коренях слів.

Обладнання: підручник з української мови для 5 класу, презентація, орфографічний словник.

Література:

1. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.
2. Орфоепічний словник / уклад. М. І. Погрібний. Київ, 1984. 629 с.
URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001490>
3. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / уклали А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко. Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024. 44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

2.1 Опитування

Який розділ мовознавства вивчає значущі частини слова?

Назвіть значущі частини слова.

Які слова називаються спільнокореневими?

Назвіть голосні звуки.

III. Мотивація пізнавальної діяльності. Повідомлення теми, мети та завдань уроку

3.1 Гра “Врятуй слово”

Вставити потрібні літери, щоб відновити слово. Простежити особливості вимови голосних *e*, *и* у ненаголошених і наголошених складах.

Ст..жинка, п..лена, т..рен, л..генда, скр..піти, м..ду, л..вада, ож..лець, ч..кати, в..лич.

IV. Вивчення нового матеріалу

4.1 Слово вчителя

Згідно з правилами літературної вимови, голосні [a], [y], [i] вимовляємо завжди чітко. Ненаголошені голосні [e], [и], [o] вимовляються не чітко, а з наближенням до своїх варіантів, тому часто виникає питання, як же писати слова з ненаголошеними голосними? Щоб не припуститися помилки, необхідно пам'ятати такі правила:

– ненаголошений [o] перед складом з наголошеним [y] вимовляємо з наближенням до [y]. Напр.: [зо^yзул'а].

– ненаголошений [e] вимовляємо з наближенням до [и]. Напр.: [зе^ирнó].

– ненаголошений [и] вимовляємо з наближенням до [e]. Напр.: [зи^eма́].

Варто зауважити, що в закінченнях слів ненаголошені [e], [и] звучать виразно: [мо́ре], [ма́ми].

Довідником правильної вимови є орфоепічний словник.

Написання букв *е, и* в коренях слів можна перевірити наголосом. Для цього потрібно змінити слово або дібрати до нього спільнокореневе так, щоб ненаголошений [е] або [и] став наголошеним. Напр.: великий, бо *в*́елич.

4.2 Опрацювання таблиці

Якщо написання сумнівного голосного не можна перевірити наголосом, то користуємося правилами, поданими у таблиці.

У коренях слів пишемо	
букву Е	букву И
у групах -ере-, -еле- : <i>очерет, лелека</i>	у групах -ри-, -ли- у відкритих складах: <i>гриміти, глитати</i>
якщо в разі зміни слова сумнівний звук випадає: <i>вітер, бо вітру</i>	у деяких дієсловах перед р, л , якщо далі є наголошений суфікс -а- (усупереч перевірному слову): <i>стира́ти, хоч стёрти.</i>
якщо в разі зміни слова сумнівний звук чергуємо з [і]: <i>осені, бо осінь</i>	

Правопис ненаголошених [е], [и] не завжди можна пояснити правилом. У такому разі написання слова перевіряємо за словником і запам'ятовуємо.

V. Закріплення вивченого матеріалу

5.1 Робота з прислів'ями

Пояснити у прислів'ях вживання ненаголошених *е, и*.

Не скрізь там вода, куди хилиться верба. Мати годує дітей, як земля людей. І великий дуб від малої сокири падає. Ледачого всі обминають, а роботящого шанобливо вітають. Дарма верба, що груш нема, аби зеленіла. У лінивого і стріха тече, і піч не пече. Раз опечешся, другий раз постережешся.

5.2 Тренувальні вправи

Вправа 1. Переписати, уставляючи на місці крапок пропущені букви. Позначити орфограми, пояснити правопис слів.

Теплий ще вер..с..нь дивну м..режку злотом ч..рвоним на листі заплів (С. Черкасенко). В..селочку віт..р дужий узяв на пл..че...

(В. Шевчук). Он з..лений пуп'янок троянди журиться, що сунеться з..ма (С. Пушик). Б..ре найперший сік бджола з в..рбових золотих с..р..жок (Я. Шутько). І конем гр..вастим пролітає віт..р (В. Сосюра). Ми сядем в чов..н, візьмемо в..селко і попл..вем на бер..г золотий (В. Бичко). Сумний груд..нь і в свято, і в буд..нь. Б..р..женого Бог б..р..же, а козака шабля (Нар. твор).

Вправа 2. Правильно вимовте слова. Усно доберіть перевірні слова там, де це можливо. Запишіть слова, правопис яких не можна перевірити наголосом. Скористайтесь орфографічним словником.

Небесний, декада, легенда, схилитися, цистерна, дивина, потребувати, ледаченький, лисиця, директор, степовий.

Вправа 3. Записати слова фонетичною транскрипцією та вимовити відповідно до орфоепічних норм.

Мотузка, зернина, мотузка, зеленіють, розумний, безземельний, глибинний, полумисок.

5.3 Робота на онлайн-платформі

Виконати вправу на платформі LearningApps, просканувавши QR-код.

5.4 Пошуково-дослідна робота

До поданих слів дібрати тематично споріднені, у коренях яких є ненаголошені *е, и*. Записати слова парами.

Білет, зоопарк, дослід, війна, годинник, країна, оркестр, море.

5.5 Робота з підручником

Виконання вправи 237, с. 99.

VI. Підсумок уроку. Оцінювання

VII. Домашнє завдання

Скласти мінітвір про героїчне минуле українського народу, використовуючи слова із ненаголошеними голосними.

Тема: Вимова приголосних звуків, їх уподібнення (5 клас).

Мета:

навчальна: поглибити знання учнів про приголосні звуки, їх вимову та написання; ознайомити із явищем уподібнення приголосних звуків; пояснити основні евфонічні правила та закони уподібнення звуків української мови;

розвивальна: розвивати навички правильної вимови, мовне чуття, спостережливість до мовних явищ;

виховна: виховувати загальнолюдські цінності, любов до України, зацікавленість до культурної спадщини нашого народу.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи та прийоми: робота з підручником, слово вчителя, бесіда, тренувальні вправи, робота з поетичним текстом, інтерактивні методи.

Внутрішньопредметні зв'язки: лексикологія, морфологія.

Міжпредметні зв'язки: українська література, природознавство, основи здоров'я.

Очікувані результати: учні поглиблюють знання про приголосні звуки, їх вимову та написання; засвоюють основні закони уподібнення звуків.

Обладнання: підручник з української мови для 5 класу, орфоепічний словник, таблиця.

Література:

1. Грещук Валентина. Ми зустрінемося там, де не буде війни... : збірка поезій. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. 152 с.
2. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності : стилістика та культура мови. Київ : Довіра, 1999. 7–342 с.
3. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.
4. Залеський А.М. Подовжені приголосні у фонологічній і морфологічній системах української мови. *Мовознавство*. 1980. № 6. С. 56–65 с.
5. Орфоепічний словник. URL: <https://slovnyk.me/dict/orthoepy>

6. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка: практикум / за редакцією Фащенко М.М. Київ : Академія, 2010. 176 с.

7. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / уклали А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко. Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024. 44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>

Хід уроку

I. Організаційний момент

1.1 *Налаштування емоційного стану учнів*

1.2 *Перевірка присутності/відсутності*

II. Актуалізація опорних знань

2.1 *Перевірка домашнього завдання (вибірково)*

2.2 *Орфоепічний тренінг*

Галасливі гави й галки в гусенят взяли скакалки,
гусенята їм гелгочуть, що й вони скакати хочуть.

2.3 *Бесіда*

Як поділяються приголосні звуки?

Яким способом у фонетичній транскрипції позначають м'якість та напівпом'якшення приголосних?

III. Оголошення теми, мети та завдань уроку

Розгорніть свої зошити та запишіть тему сьогоднішнього уроку “Вимова приголосних звуків, їх уподібнення”.

Які поняття з теми уроку вам уже відомі?

IV. Пояснення нового матеріалу

4.1 *Слово вчителя*

Існують чотири типи уподібнення приголосних звуків. Розглянемо кожен із них.

За дзвінкістю

Однією з особливостей правильної української вимови є одзвінчення глухих приголосних. Згідно з цим правилом, глухі перед дзвінкими уподібнюємо до парних дзвінких. Це явище спостерігаємо

у таких словах: *футбол* [фудбóл], *анекдот* [ане^нгдóт], *вокзал* [вогзáл], *отже* [óдже], *лічба* [л'іджбá].

За глухістю

На відміну від російської, в українській мові дзвінкі приголосні в кінці слів не оглушуються. Вимовляємо їх дзвінко: *дуб* [дуб], *сторож* [стóрож].

Виняток із правил становить дзвінкий [г], який у вимові перед глухим приголосним може уподібнюватися до парного йому глухого. Оглушення в українській мові відбувається тільки у п'яти словах (та в похідних від них): *вогко* [вóхко], *легко* [лéхко], *кігті* [к'іхт'і], *нігті* [н'іхт'і], *дьогтю* [д'óхт'у]. Окрім того, оглушується префікс *з-* перед глухим приголосним *-с-*: *зсипати* [с:іпати]. Кінцевий приголосний у префіксах *роз-*, *без-* перед глухим вимовляємо дзвінко (у повільному темпі мовлення) або глухо (у швидкому темпі): *розписав* [розпи^есáв] і [роспи^есáв].

За м'якістю

Під час уподібнення наступний звук впливає на попередній. Так, тверді приголосні перед м'якими уподібнюємо до парних м'яких: *пісня* [п'іс'н'а], *радість* [рад'іс'т'], *свято* [с'в'áто].

Уподібнення за м'якістю стосується звуків *д, з, с, л, ц, н*. Якщо вони стоять перед наступним м'яким або пом'якшеним, то теж стають м'якими.

За місцем і способом творення

Це найскладніший випадок уподібнення. Звуки [з], [ц], [с] перед шиплячими [ж], [ч], [ш] змінюємо на шиплячі: *зжати* [ж:áти]. Шиплячі [ж], [ч], [ш] перед [з'], [ц'], [с'] змінюємо відповідно на [з'], [ц'], [с']: *книжці* [кніз'ц'і]. Сполучення *-ться* вимовляємо як [ц':а], а *-шся* як [с':а]. Для зручності варто запам'ятати таку схему:

Пишемо	Вимовляємо	Приклад
-ться	[ц':а]	сміється [см'ійéц':а]
-шся	[с':а]	хвилюєшся [хвил'у́йес':а]
-ш-	[ш:]	виніши [він'іш:и]

-тч-	[ч:]	отчий [óч:ий]
-жці	[з'ц'і]	книжці [кніз'ц'і]
-тці	[ц':і]	тітці [т'іц':і]
-чці	[ц':і]	сестричці [се ^н стріц':і]
-зж-	[ж:]	зжати [ж:áти]

V. Закріплення вивченого матеріалу

5.1 Орфоепічна хвилинка

Приголосні звуки мають властивість уподібнюватися до своєї пари. Пригадаймо парні та непарні приголосні.

5.2 Робота біля дошки

Записати прислів'я, вставляючи пропущені букви. Слова, у яких відбувається уподібнення приголосних звуків, записати фонетичною транскрипцією.

- а) на діжку меду ложка дьо..тю;
- б) важко у навчанні – ле..ко в бою;
- в) з книгою подружи..я – розуму набере..я.

5.3 Тренувальна вправа

Знайти у реченнях слова, у яких відбувається уподібнення приголосних, та записати їх фонетичною транскрипцією.

Легко нам працюється, так, немов танцюється (В. Бичко). Праця – не ганьба, хоч і молотьба (Нар. твор.). Не рубай берізки – в неї бризнуть слізки (В. Бичко). Гримить експрес на перегоні, мигтять пунктирами вагони (П. Перебийніс). У книжці кохайся – розуму набирайся (Нар. твор.). Своя земля й під нігтями славна, аби гарно родила (Нар. твор.).

5.4 Робота з поетичним текстом

Знайти слова, у яких зустрічається явище уподібнення приголосних, та записати їх фонетичною транскрипцією.

Яка розкішна наша Україна!
Красива, ніжна, кольору весни,
постава горда, мова солов'їна,

а погляд – неба, з краплями роси.
Ми всі обожнюєм тебе, царівно,
у цілім світі кращої нема,
усе заради тебе, королівно:
звитяги, подвиги й самé життя.
Твоя краса затьмарює простори,
який у тебе синьо-жовтий шарм,
не віддамо тебе ніз́ащо і ніколи,
ми молимо́сь за тебе всім богам.
Як глянеш – неба синь спливає,
всміхнешся – розцвітає сад,
торкнешся – серце оживає,
іди вперед – не оглядайсь назад!
Ти зараз шати скинула святкові
і одягнулась у військовий стрій,
а очі – сині-сині, волошкові,
і слъози виступають із-під вій...

(Валентина Грещук)

5.5 Робота з підручником

Виконання вправ 248, 252, с. 103-105.

5.6 Пошуково-дослідна робота

Пояснити, на які правила української орфоєпії дібрані наведені слова.

Сніг, вогко, просьба, помиляєшся, розтерти, дочці, нігті, сміється, дьогтю, сестричці, розписати.

VI. Підсумок уроку. Оцінювання учнів

VII. Домашнє завдання

Пройти тестування на платформі Kahoot, просканувавши QR-код.

Тема: Склад. Основні правила переносу слів. Наголос (5 клас).

Мета:

навчальна: поглибити знання учнів про склад та наголос; ознайомити з орфоепічним словником; сформувати вміння та навички правильно визначати кількість складів у слові та переносити слова із рядка в рядок;

розвивальна: розвивати пам'ять, уважність, фонетичний слух, мовне чуття, комунікативні та акцентуаційні навички;

виховна: виховувати повагу та шану до національних символів України.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи та прийоми: спостереження, аналіз, тренувальні вправи, робота з текстом, інтерактивні методи.

Внутрішньопредметні зв'язки: лексикологія, морфологія.

Міжпредметні зв'язки: українська література, природознавство.

Очікувані результати: учні повторюють, поглиблюють і систематизують знання про склад та наголос; знають правила сучасного складоподілу; ознайомлюються з орфоепічним словником.

Обладнання: підручник з української мови для 5 класу, орфоепічний словник, словник наголосів.

Література:

1. Заболотний В.В., Заболотний О.В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.
2. Караман С.О., Плющ М.Я. Сучасна українська літературна мова. Київ: Літера, 2011. 60-66 с.
3. Пентилюк М.І., Бакум З.П., Горошкіна О.М. та ін. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів / за редакцією Пентилюк М. І. Київ : Ленвіт, 2010. 136 с.
4. Склад і складоподіл. URL: <https://www.miyklas.com.ua/p/ukrainska-mova/5-klas/fonetika-grafika-orfoepiia-orfografiia-14565/sklad-osnovni-pravila-perenosu-41850/re-7e7d91c9-2596-4067-ab46-c0590d1faa3b>
5. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / уклали А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко.

Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024.
44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>

Хід уроку

I. Організаційний момент

1.1 Перевірка присутності/відсутності

1.2 Самоналаштування

Я впевнений (-а), що...

Я активно...

У мене вийде...

II. Мотивація пізнавальної діяльності. Повідомлення теми, мети та завдань уроку

2.1 Тренування вимови за допомогою скоромовок

а) жовтий жук купив жилет, джемпер, джинси та жакет;

б) у бобра добра багато – у бобра є бобренята;

в) скриню зі скарбом знайшли карась із крабом.

III. Пояснення нового матеріалу

3.1 Слово вчителя

Склад – частина слова, що вимовляється одним поштовхом видихуваного повітря. Щоб знати скільки у слові складів, потрібно порахувати кількість голосних звуків. Склад може складатися з одного голосного звука або голосного та одного і більше приголосних.

Зверніть увагу! Слово, яке містить у собі лише один склад, називається односкладовим (*мак, кінь*). Слово, що складається з двох складів, є двоскладовим (*ко-са, ма-ма*). Слово, що має три і більше складів, називається багатоскладовим (*о-пе-ра, кон-суль-та-ці-я*).

Склади бувають закритими та відкритими. Закритий склад закінчується на приголосний звук, а відкритий – на голосний.

Склад може бути прикритим і неприкритим. Прикритий склад починається приголосним звуком, а неприкритий – голосним. В українській мові переважають прикриті та відкритіклади.

Правила сучасного складоподілу

Складоподіл української мови не є довільним, а суворо підпорядковується правилам:

Правило 1: приголосний звук, що стоїть між голосними, належить до наступного складу: *о-сінь, пра-ліс, се-ло*.

Правило 2: коли між голосними є декілька приголосних, то сонорні звуки *в, м, н, л, р, й*, які стоять після голосного, належать до попереднього складу, а звуки, що йдуть після них – до наступного: *гай-ка, мір-ка*.

Правило 3: у випадку розташування між голосними кількох приголосних після наголосу, один із них переходить до попереднього, а решта – до наступного складу: *мас-ло, каз-ка*.

Правило 4: якщо після ненаголошеного складу стоїть кілька приголосних, то всі вони, окрім *й, в, л*, переходять до наступного складу: *се-стра, про-стежити*.

Наголос – це посилення голосу на одному зі складів. Коли у слові є два склади, або більше, то один із них вимовляємо з більшою силою та довготою, ніж інші. Напр., у слові *мирний* із більшою силою й довготою вимовляємо перший склад, у слові *долина* – другий, у слові *садівник* – третій.

Звук і склад, на які падає наголос, називаємо наголошеними, а всі інші голосні звуки та склади у слові – ненаголошеними. Голосні під наголосом звучать чітко, тому сумнівні ненаголошені звуки (*е та и*) перевіряємо наголосом. Не всі слова в українській мові мають наголос. Не мають наголосу односкладові службові слова.

Наголос в українській мові вільний, бо він не закріплений за якимось постійним місцем у словах. В одних словах він падає на перший склад, а в інших – на другий, третій або четвертий.

У межах окремого слова наголос в українській мові може бути:

а) рухомий (може змінювати своє місце в різних формах слова): *селó – сіл, по́ле – поля́, сторі́нка – сторінкі́*;

б) постійний (у всіх формах слова падає на той самий склад): *фа́брика, фа́брику, фа́брикам*.

Оскільки наголос в українській мові вільний і рухомий, часто виникає потреба перевірити його за словником. До якого словника варто звернутися?

Правильне наголошування слів можна перевірити за словником наголосів або орфоепічним словником. Словник наголосів містить складні випадки наголошування в українській мові. Орфоепічні словники є довідниками з правильної літературної вимови та нормативного наголосу.

3.2 “Хвилинка-цікавинка”

Історична довідка про наголошування слів залежно від їх походження

У словах французького походження наголошується останній склад (*кутюр'є́, жалюзі́*), німецького та англійського – перший склад (*ма́ркетинг, фо́рзац, те́ндер*), тюркського – останній склад (*айра́н, йогу́рт*), сербського – наголос завжди на корені (*шино́к*).

IV. Закріплення знань, умінь та навичок

4.1 Тренувальні вправи

Вправа 1. Виписати з речення слова, які мають два склади.

Кожну хвилю у кожну днину гріє душу твоє ім'я, ненаглядна, горда, єдина, Україно моя! (В. Симоненко)

Вправа 2. Поставити наголос у словах. Перевірити правильність виконання завдання за допомогою словника наголосів. Які слова мають подвійний наголос? П'ять слів (на вибір) поділити на склади та пояснити їхнє лексичне значення.

Разом, розвідка, спина, аніж, бородавка, зокрема, індустрія, іржавіти, ненавидіти, подушка, русло, фартух, феномен, чорнозем, чорнослив, шофер, бюлетень, кілометр, кропива, одинадцять, псевдонім, алфавіт, весняний, договір, завжди, розбір.

Вправа 3. Записати слова у три колонки: у першу – слова, у яких наголос стоїть на першому складі, у другу – слова, у яких наголос стоїть на другому складі, у третю – слова, у яких наголос стоїть на третьому складі.

Вірші, випадок, ознака, донька, дрова, загадка, кидати, болотистий, колесо, курятина, олень, начинка, кілометр, ремінь,

щипці, фольга, діалог, яловичина, абияк, граблі, добовий, дочка, завдання, іржавіти, літопис, жалюзі, мережа, новий, обруч, каталог, отаман, беремо, одинадцять.

4.2 Робота з текстом

Виписати з тексту виділені слова, поділити їх на склади та поставити наголос.

Озеро Синевир справедливо вважається найкоштовнішим природним **скарбом** однойменного Національного природного **парку** та однією з візитних **карток** українських Карпат. Розташоване воно на висоті 989 метрів над рівнем моря.

Існує **легенда**, згідно з якою мальовниче озеро утворилося від потоку сліз графської **доньки** Синь на тому місці, де її **коханого**, простого верховинського **пастуха** Вира, було вбито камінною глибою за наказом підступного графа. Насправді Синевирське озеро утворилося у **післяльодовиковий** період близько 10 тисяч років тому внаслідок перекриття **річкової** долини зсувами.

4.3 Мовленнєвий експеримент

Поставити наголос у словах, вказавши, як при цьому змінюється їх лексичне значення.

Брати – брати, дорога – дорога, замок – замок.

4.4 Лінгвістична гра “Зайве слово”

У кожному рядку викреслити слово, яке відрізняється від усіх інших місцем наголосу.

Бовтати, дрова, випадок, граблі.

Решето, колесо, котрий, донька.

Листопад, діалог, мережа, зорепад.

Одноразовий, середина, безготівковий, щодобовий.

4.5 Дослідницька робота

Зі словника наголосів вибрати три слова (на вибір) та виписати словникові статті до них.

4.6 Робота на онлайн-платформі

На платформі WordArt створити власну хмару слів, у наголошуванні яких ви допускаєте найбільше помилок.

V. Підсумок уроку. Оцінювання

VI. Домашнє завдання

Написати твір-роздум на тему “Чому важливо правильно наголошувати слова?”

Додаток XII. Роздавальний матеріал (унаочнення)

1. Класифікація приголосних звуків за м'якістю

2. Схема “Пари твердих та м'яких звуків”

3. Пам'ятка для запам'ятовування класифікації приголосних звуків

4. Орфоепічний словник української мови

5. Пам'ятка “Фонетичний алфавіт”

6. Ілюстрація-завдання “Правопис префіксів з-, с-”

7. Ілюстрація-завдання “Перенесення слів із рядка в рядок”

8. Ілюстрація-завдання “Чергування [у]–[в]”

9. Ілюстрація-завдання “Вживання м’якого знака”

10. Ребуси до теми “Правила вживання апострофа”

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакум З. П. Фонетико-стилістичні вправи як засіб підвищення мовної культури учнів. *Українська мова і література в школі*. 2007. № 1. С. 2–4.
2. Біляєв О. М., Мельничайко В. Я., Пентилюк М. І. та ін. *Методика вивчення української мови в школі*. Київ, 1987. 324 с.
3. Біляєв О. Спостереження над мовою як метод навчання. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 3. С. 2–5.
4. Бовсунівська Г., Варзацька Л. Інноваційні аспекти особистісно-орієнтованого, розвивального навчання. *Українська мова і література в школі*. 2002. № 3. С. 30–31.
5. Глазова О. Культура мовлення і сучасний інформаційний простір. *Українська мова і література*. 2009. № 13 (24). С. 37–38.
6. Грещук В. Ми зустрінемося там, де не буде війни... : збірка поезій. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. 152 с.
7. Грещук В.В. Патріотичне виховання молоді на поетичних текстах про війну. *Українознавство та етнопедагогіка: витоки, становлення та розвиток шкільництва на теренах Прикарпаття: матеріали обласної педагогічної науково-практичної конференції / авторка ідеї та упорядниці Л. Максим'як*. Івано-Франківськ: Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти; Навчально-науковий інститут українознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; Науково-дослідний інститут українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2024. С. 27–32.
8. Грещук В.В. Формування етнокультурної компетентності здобувачів освіти засобами поетичного тексту. *Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки: зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції*, 16 травня 2024 р. Київ: Грамота, 2024. С. 51–54.
9. Девдера М. Уроки з розвитку зв'язного мовлення. Орфоепічні норми. *Українська мова та література*. 1998. № 4. С. 7.

10. Дика Н. Словник основних труднощів щодо вимови та написання слів. *Дивослово*. 2003. № 2. С. 34–36.
11. Доценко Т. Від звуку до літери. *Українська мова та література*. 2011. № 37. С. 3–6; № 38–39. С. 26–31.
12. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії. Київ : Ленвіт, 2001. 321 с.
13. Кратасюк Л. Узагальнення та систематизація знань з теми «Фонетика. Графіка. Орфографія. Орфоепія». *Дивослово*. 2000. № 7.
14. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П. та ін. Методика викладання української мови в середній школі. Київ : Вища школа, 1989. 276 с.
15. Передрій Г. Про вивчення фонетики у 5 класі (Лінгвістичний аспект). *Дивослово*. 2004. № 11. С. 45–49.
16. Пещак М. Комп'ютерне відтворення сучасної української орфоєпії. *Дивослово*. 2003. № 2. С. 39–45.
17. Плиско К. М. Теорія і методика навчання української мови в середній школі. Харків : ХДПУ, 2001. 298 с.
18. Самійленко В. Дбаймо про фонетичну красу мови. *Урок української*. 2003. № 2. С. 28–29.
19. Сербенська О. Феномен звукового мовлення. Складні випадки наголошування слів. *Урок української*. 2004. № 8–9. С. 17–23.
20. Скуратівська Г. Формування загальнонавчальних умінь під час вивчення фонетики, графіки, орфоєпії, орфографії. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 8. С. 65–70.
21. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 1968. № 2. С. 1–10.
22. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Орфоєпія. Графіка і орфографія. Завдання і вправи. Київ : Вища школа, 1995. 97 с.
23. Турська О. В. Творчі завдання як засіб розвитку емоційної сфери особистості на уроках рідної мови. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : збірник наукових праць*. Київ, 2001. Вип. 18. С. 288–291.

24. Хом'як І. Навчаймо орфографії у зв'язку з фонетикою та орфоепією. *Урок української*. 2001. № 1. С. 34–36.
25. Хом'як І. М. Дослідне навчання орфографії, його характеристика і перспективи. *Українська мова і література в школі*. 2002. №7. С. 35–38.
26. Шаповал М. Фонетика. Приголосні (Тести). *Дивослово*. 2005. №9. С. 28–32.
27. Ющук І. Орфоепія. Фонетичні закони і правопис. *Дивослово*. 2004. №3. С. 82–87.
28. Ющук І. Перенос частин слова з рядка в рядок. *Дивослово*. 2004. № 7. С. 25.

Електронні ресурси

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі науки України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 р. № 527. URL: <http://surl.li/aouxuod>
2. Копитіна І. В. Українська мова у визначеннях, таблицях і схемах. 5–11 класи. Харків : “Вид-во Ранок”, 2020. 128 с. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/567%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/567%20(1).pdf)
3. Методика викладання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах: методичні розробки до практичних занять для студентів 4 курсу філологічного факультету / уклад. А. І. Вегеш. Ужгород: ПП Бреза, 2017. 78 с. URL: <http://surl.li/ltvsbk>
4. Методичні матеріали. Збірник дидактичних вправ “Фонетика. Графіка. Орфографія”. URL: <http://surl.li/tmydyq>
5. Мінчак Г. Б. Фонетика і фонологія СУЛМ в таблицях і схемах: навч. посібн. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2023. 131 с. URL: <http://surl.li/kjsseg>
6. Рускуліс Л.В. Лінгводидактичні засади формування фонетичної субкомпетентності школярів. URL: <http://surl.li/raajkc>
7. Українська мова : 5-9 класи. Модельна навчальна програма для ЗЗСО / укл. А. Я. Полторацька, Ю. М. Сафонов, Н. В. Нестеренко. Зі змінами, затвердженими наказом МОНУ № 1475 від 18.10.2024. 44 с. URL: <http://surl.li/wzidzb>

Навчальне видання

Валентина Грещук

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до проведення уроків з української мови

(Фонетика. Орфографія. Орфоепія)

для студентів 3-го курсу ОР бакалавр спеціальностей

“014 Середня освіта 014.01 Українська мова та література”,

“035 Філологія 035.01 Українська мова та література”

ISBN

Технічне оформлення –